

BUITEN

6^E JAARGANG N^O. 26.

ZATERDAG 29 JUNI 1912.

Schrubel sc.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KORENMETERSHUISJE OP DE NIEUWEZIJDSE KOLK TE AMSTERDAM.

INHOUD:

DE BETUWE, DOOR PAULA VAN DUINEN	BLZ. 304
HET BIER ZOOALS HET WAS EN ZOOALS HET IS, II, DOOR D. STAVORINUS.	„ 305
DE INVLOED VAN DE ZUID-AMERIKAANSCH FLORA OP DEN EUROPEESCHEN TUINBOUW, DOOR E. TH. W., GEÏLL.	„ 306
DE KASTELEN LANGS DE LOIRE (VERVOLG), DOOR M. FRIESWIJK—DE BAS, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 307—310
WILDE VARKENS, DOOR P. B., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 310
VROEG BLOEIENDE GLADIOLUS, DOOR E. TH. W., GEÏLL.	„ 311
HET KORENMETERSHUISJE TE AMSTERDAM, DOOR CORN. J. GIMPEL, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 303 EN 312—313
BLOEMENCORSO IN HET VONDELPARK OP WOENSDAG 19 JUNI L.L., TER GELEGENHEID VAN DE AMSTERDAMSCH LUSTRUMFEESTEN, ILLUSTRATIE	BLZ. 314
IMPRESSIES, DOOR CLARITA BOSCH	„ 314
FELUA (GEDICHT), DOOR J. H. DE VEER	„ 314

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zo mede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

DE BETUWE.

IN de aardrijkskunde-boekjes (door de jeugd altijd met graagte verslonden!) worden de plaatsen in mooie streken van ons vaderland meest aangeduid in bewoordingen als: „schoone dorpen”, of „fraai gelegen” en daarbij de mededeeling: „veel vreemdelingenverkeer”. Zoo heb ik in mijn prilste jeugd langen tijd over den aardbodem gezwoven in de meening, dat, waar geen vreemdelingenverkeer was, ook geen „schoone dorpen” of „mooi gelegen stadjes met heerlijke omstreken” konden zijn. Thans ouder en wijzer geworden, weet ik, dat juist waar dat vreemdelingenverkeer ontbreekt, de natuur vaak het rijkst en weelderigst bloeit. Een van de streken, waar dit laatste het geval is, heeft de Betuwe mij doen kennen.

De Betuwe is gewoonlijk de Asschepoes-zuster van de Veluwe en de Utrechtsche villadorten (Amerongen, Doorn, Zeist, de Bilt). De Betuwe is de nijvere werkster, die zorgt voor de praktische zijde des levens; hare zusters schitteren in de luxe-wereld van rijke toeristen, vreemdelingen en mondainen adel; zij tooien zich met parken, landgoederen, kasteelen, als even zoovele juweelen op het kleed van heide en bosschen.

En, zeker, hare zusters zijn schoon, bekoorlijk, één en al charme; maar Asschepoester is mij toch liever; háár stille glimlach van wijde velden en boerderijen vind ik ontroender dan de coquette lachjes harer zusters; háár lied van boomgaarden en golvende akkers doet mij meer aan dan de Fransche wijsjes van beken en stroompjes der zusterstreken; en over Asschepoester's heele wezen ligt een waas van vromen arbeid, dat geheel en al ontbreekt in de dartele heuvels en luie heidevelden der zonnige zusters.

En wat ik in de Betuwe het best van alles vind, het is dat ze nooit door vreemdelingenverkeer zal worden bedorven. De streek biedt geen gelegenheid tot vroolijke pic-nics; de boomgaarden kunnen er niet gebruikt worden voor het geven van buitenpartijen. Hotels zijn er weinig en geen villadorten vervelen er u met hun nette kiezelwegen en eentonige straten.

De Betuwe is de streek der vruchtbaarheid. Geen plekje grond, waar niet welig het groen den bodem uitschiet; hoog bloeit er het graan in gouden overvloed; de kersbloesem oversneeuwt de gaarden en alles wordt overgoten met het licht der zon, die aan den wijden hemel heel den zomerdag te stralen staat.

Voor al de streek om Tiel is van een zeer bijzondere schoonheid. Het stadje zelf is een herinnering aan vroeger tijd met zijn ouden toren, zijn wallen en vestingwerken. Van welken kant ge Tiel ook verlaat, overal zijt ge terstond temidden van heerlijke natuur.

Ik herinner mij een fietstocht, die ik alleen maakte in den voorzomer van Tiel uit naar Ommeren. Ik reed op een breeden weg met beuken aan weerszijden; 't was er heel stil; slechts af en toe ontmoette ik een boer, die gezeten op een fiets, een paard

met zich mee deed draven, of een karretje, dat hokkend voort-sjokte over den witten weg. En langzaam aan, terwijl ik voortreed tusschen de groene velden onder den blauwen zomerhemel, voelde ik de stilte in me komen rusten en de geluiden van daar-even wegglijden uit mijn hoofd. Bij een bocht van den weg reed ik bijna een lammetje omver, dat verschrikt wegliep, en weldra zag ik de kudde „witgewolde wolkjes” loopen grazen op het grasveld ter eene zijde van den weg. De herder stond tegen een boom geleund met de pijp in den mond, zich een stok te snijden. De hond rende op het lam af, dat bijna onder mijn wiel was geraakt. Een rustig „goedenmiddag” wisselend, reed ik voorbij en zag nog eens om naar de witte lammerengroep op het groene veld.

Nu kwam ik langs vele boomgaarden; de boomstammen wit geverfd, lichtten op in den groenen schemer, die heerschte onder het looverdak; reeds waren kleine peertjes te zien en elders had een late appelboom nog bloesem.

Smalle slingerpaadjes tusschen het kreupelhout aan den anderen kant van den weg wekten de lust, hun bochten en buigingen te volgen, ten einde te zien, waarheen zij voerden. Een zulk een laantje ingaande, zag ik spoedig een hofstede aan het eind, de witte muren flinkerend in het zonlicht.

De waasche hond sloeg aan en rukte driftig aan den ketting; had die hem niet vastgehouden, mijn voeten waren niet zoo licht van de trappers op den grond gewipt. Een boerenvrouw kwam zien, wat het hondengeblaf te beduiden had. 't Was warm, en mijn vraag, of ik hier een glas melk kon gebruiken, werd vriendelijk beantwoord: „Derek, gaot ge maar zoolang zitten; koest toch Hec!” en de boerin ging de deur in, om weldra met een glas roomig-blanke melk weermom te komen. Op de bank vóór de boerderij gezeten, onder een rek bloempotjes op de vensterbank, dronk ik gretig de koele zachte melk. „Dat smaakt op zoo'n heeten dag, hè?” lachte de boerin, die met de handen in de zij stond toe te zien. „Als room”, verzekerde ik, terwijl ik met een blik op den grommenden hond opstond en mijn beurs te voorschijn haalde. Maar van geld wou mijn schenkster niet weten. „Welnee, de koeienwijn heddege voor niks” en ze schaterde om haar eigen grap. „Kom, dan in de spaarpot van de kinderen”, hield ik aan en met een „vrindelijk bedank, goeje reis” van mijn gastvrouw, verliet ik de boerderij.

Nu voerde mijn weg langs welige weilanden, het vee liep er rustig te grazen; enkele koeien kwamen tot vlak bij den weg en staken de koppen over het hek, als wilden ze groeten. Gele lischen en plompen groeiden aan den slootkant en de bijen gonsden om me heen. Een geurige honiglucht streek van de velden aan; over het groen lag een gouden schijn van al de boterbloemen. De warme middag gloed waasde aan den horizon. De wijde vlakke deed me aan de Hollandsche weiden denken. Maar de uitgestrekte korenvelden, waarlangs ik nu kwam, brachten me weer in de Betuwe terug.

De lichtgroene roggevelen schenen een lichter nuance van de weilanden; 't was, als speelden zij een luchtige ouverture tot het juichen van het tarwegoud en de diepere melodie van het klaprozenrood; de talloze insecten zoemden tremolo's daartusschen en boven alles klonk het zware bazuingschal van de zon.

De lieflijkheid dier vruchtbare landouwen was zulk een eere-lied inderdaad waardig. Ook ik wilde mijn deel aan het algemeen eerbiedsbetoon leveren en zong met dankbre stem het vreugdezingen mee.

Wat verderop — ik begon Ommeren reeds te naderen — was een plekje heerlijke schaduw onder een eik; daar wilde ik wat rusten. Mijn fiets zette ik tegen den stam en ik vlijde mij zelf tusschen de witte madelieven in het gras. Een weldadige rust kwam over me; ik voelde me één met den zomerdag; en al kijkend naar de doezelblauwe lucht, werden mijn oogleden zwaarder en zwaarder en onder de bescherming van den bezadigden eik viel ik in slaap.

Ik ontwaakte door een licht gerucht, en, opkijkend, nog verward van den slaap, zag ik in het gras een loodrechte witte streep, en beter toeziende, daarboven een paar wijdgeopende verschrikte oogen. Een beweging van de streep deed me opeens zien, dat het de gestrekte pootjes en het borstje van een wezel waren en nauwelijks had ik deze conclusie gemaakt, of met den spreekwoordelijken angst van een wezel, rende het sierlijke diertje weg.

Nu geheel wakker, stapte ik weer op mijn wiel en was weldra in Ommeren.

Toen ik op den terugtocht den Waaldijk bij Tiel naderde, begon de zon onder te gaan. De zachte avondkoelte deed mij goed en op mijn gemak trapte ik den dijk op. Boven gekomen, zag ik plots de Waal stroomen; de breede watervlakte lag in het roode licht der ondergaande zon. In de verte was een wit zeil op het water en de lucht aan den overkant was van een teer blauw. Beneden lag de Betuwe, één groene vlakte met hier en daar boomwegen. Vlak bij den dijk lag een donkere vijver, spiegelen de boomtakken die erover hingen. Een goudregenboom stond plots in een dansten in de lucht en de avond zweefde aan op zachte, milde wicken. De kleine oude toren van Tiel stak uit een boschje; de wijzerplaat kaatste een roodgouden straal. De kleine belommerde stadslaantjes werden al donker en onder de vele ronde met jonge popels was de lucht zacht oranje.

Overal kwamen de menschen buiten, om den heerlijken zomeravond te genieten. Alles ademde vrede. De Betuwe leek een

groot menschenlichaam, dat na den werkdag te rusten ligt in de avondkoelte.

Tot weerziens, schoone Betuwe. De grond, die reeds den Batavien tot vaderland strekte, verdient ook nu nog den naam van: „de beste ouwe”.

PAULA VAN DUINEN.

HET BIER ZOOALS HET WAS EN ZOOALS HET IS.

II.

WIE was bij de oude Germanen de brouwmeester? De bard? De schoolmeester? De priester? Meestal alle drie, want vaak genoeg waren de drie waardigheden in één persoon vereenigd. De uitvindingen in oude tijden werden doorgaans aan godsdienstige gebruiken aangepast en dat de godendrank, die tot heilige vervoering vermag op te heffen, den priesters niet onbekend was, zulks staat vast. Doch er is hiervoor nog een ander indirect bewijs. Bij de toenemende Christianisering van de Germaansche landen, werd in beredeneerde wijsheid het nieuwe zooveel mogelijk aan oude tradities gecombineerd, de nieuwe kerk werd meermalen op de oude heilige plaatsen van het heidendom opgericht.

Waar nu in de Christenkerk de kloosters zich veelvuldig op het brouwerijbedrijf toelieden, daar deden zij meer dan waarschijnlijk hetzelfde, wat hunne heidensche voorgangers vroeger tot hun taak rekenden, en wij kunnen ons best voorstellen hoe de bierbrouwende bard met een zekere zelfvoldaanheid in het klooster is getrokken, om daar naar oud gebruik zijn drank te blijven bereiden.

Gedurende de veelbewogen tijden der Middeleeuwen waren die kloosters kweekplaatsen van wetenschap en kunst en wij zullen niet ver van de waarheid zijn, wanneer wij aannemen, dat het brouwerijbedrijf niet alleen met toewijding, doch ook voor zoover mogelijk, wetenschappelijk werd beoefend.

Het belangrijke verschil van dit Middeleeuwsche bier met het Oudgermaansche ligt in twee zaken: mout vervangt het onbewerkte graan, en hop treedt in de plaats van het melkzuur.

Reeds onder Pepijn den Korten, dus al vóór de regering van Karel den Groeten, zijn er bepalingen omtrent het gebruik van hop uitgevaardigd, zoodat reeds toenmaals het gebruik vrij algemeen moet geweest zijn. Het is vermoedelijk geen lichte strijd geweest, die van het hobbier tegen het gezuurde bier, want de hop was toen nog niet zoo veredeld als tegenwoordig, en zoo kwam destijds in het bier niet alleen de zuivere bittere smaak van de hópklieren, de lupuline, doch bladen stengels en zaadkorrels gaven ook hun bijmaak.

Doch terwijl bij gezuurd bier, vooral als er valsche gisting was ingetreden, het verkregen produkt somtijds vrij slechte nawerkingen had, bleek bij het met hop bereide bier, dat de aanwezigheid van hop bij de gisting alle storende mikroorganismen uitsloot. Het invoeren van hop in de brouwerij beteekent dus niet alleen een houdbaarder en zuiverder bier, doch bovendien de bereiding van zuiver gistbier.

In verband daarmee krijgt de hobbouw ook vrij snel een groote uitbreiding. Terwijl in 1070 de hobbouw in de omstreken van Maagdenburg en in Beieren wordt ingevoerd, is reeds in 1079 de betekenis zoozeer toegenomen, dat de Heilige Hildegardes in hare schriften hop als een onmisbaar toevoegsel bij het brouwen betitelt. Weliswaar, schrijft zij, maakt hobbier de menschen droog en treurig, doch het bier zelf is langer houdbaar.

Reeds in 1240 was hop een belangrijk uitvoerartikel geworden.

Zoo ontwikkelt zich in de late middeleeuwen en in het begin van de nieuwere tijden het brouwerijhandwerk tot een geordend bedrijf, dat door de overheid allengs wordt geregeld volgens vele bepalingen, welke de bereiding van minderwaardig bier moesten voorkomen. Dat daarbij ook op de schatkist gelet werd, is te natuurlijk om daarbij lang stil te staan.

Reeds in die tijden verschenen er werken over het brouwen en het meest bekende is wel dat van Heinrich Knaust (begin 17de eeuw), die tal van praktische voorschriften geeft. Zoo vermeldt hij, dat de te gebruiken gerst het liefst van mageren grond moet zijn, die beter is dan van vetten bodem. Zij moet dun van schil zijn, goed uitgegroeid, niet kleverig, enzoovoorts. Ook de hoedanigheid van de hop en de bereiding en behandeling van het mout worden in extenso behandeld, terwijl ten slotte zelfs een soort bieronderzoek wordt medegedeeld.

Het in die tijden bereide bier is evenals in de oude tijden bovengistend, doch het onderscheidt zich door de toevoeging van hop, waarbij daarvan de bittere smaak eenigszins verzacht wordt door het moutaroma van de sterk suikerhoudende donkere mout.

Of nu met de toenemende beschaving de smaak van het bovengistende bier voor de menschen niet fijn genoeg meer was, of dat daaraan andere oorzaken schuld hadden, genoeg, in den aanvang der achttiende eeuw treedt er in het brouwerijbedrijf een soort terugslag in en het bedrijf gaat achteruit. Er trad pas verbetering in toen het Beiersche systeem van ondergisting zich eerst in alle stilte, later sneller wist in te voeren om ten slotte zoodanig toe te nemen, dat het de voornaamste brouwmethode geworden is. Wel worden nog in Duitschland, België, Frankrijk en vooral Engeland talrijke bovengistende biersoorten bereid,

doch dit zijn meer plaatselijke typen en het ondergistende bier is het algemeene handelstype geworden. Ook thans wederom is het een kloosterling, die deze omwenteling bewerkt. Benno Scharl heet hij, en geboren is hij in 1741 te Seefeld in Beieren. Hij wilde een geleerde worden, maar zijn broeder studeerde reeds en aangezien de vader één geleerde reeds genoeg in zijn familie oordeelde, zoo werd hem het brouwershandwerk als toekomstige loopbaan ten deel. In München kwam hij in de Faberbrouwerij in de leer, en daar koesterde hij slechts één enkelen wensch, nl. in de brouwerij der Jezuïten te komen, hetgeen hem ten slotte lukte. Hier scheen hij snel carrière te maken en klom alras van knecht tot brouwmeester, terwijl hem later bij de opheffing der orde tal van brouwerijen ter leiding werden gegeven.

Doch met het daar ontwikkelde ondergistingproces is Scharl alles behalve geheimzinnig en iedereen stelt hij in de gelegenheid de methode te leeren kennen. Ten overvloede beschrijft hij alles uiterst nauwkeurig in een soort verzamelwerk. Niets is daarin vergeten, de juiste temperatuur wordt aangegeven, de kelders worden beschreven en zeer uitvoerig is hij in zake de gist en wat daarmee samenhangt.

Uit zijn beschrijving van de gistwinning mag men afleiden, dat hij reeds werkte met de gekweekte gist van het type zooals zij tegenwoordig nog in de brouwerij wordt gebruikt. De wijze waardoor men tot een vrij zuivere gist geraakt, was hem bekend, want hij beschrijft hoe bij de ondergisting een natuurlijke schifting der gistsoorten plaats vindt, waarbij de zuivere gist zich op den bodem verzamelt, terwijl in de bovenlagen van het gistende bier de wilde gistsoorten en de minder gewenschte spijtzwammen zich ophoopen. Geheel anders dus als bij het bovengistende bier, waar alle gist in schuimvorm komt bovendrijven en een selectie dus tot de onmogelijkheden behoort.

De ondergisting beteekende derhalve voor de brouwerij een zuiverder bier, waarbij zich nog de voordeelbrengende omstandigheid voegde, dat tengevolge van de zooveel lager gistingstemperatuur het koolzuurgehalte van het bier aanmerkelijk hooger was dan voorheen. Dit koolzuur werkt niet alleen ontbitterend en klarend op het verkregen brouwsel, doch daarenboven is gebleken dat het een krachtig antisepticum is, hetwelk de schadelijke mikroorganismen buitensluit, en zoo wordt door de ondergistende brouwmethode een bier verkregen dat niet alleen zuiver en lekker van smaak is, doch ook op het lager en houdbaarheid bezit, zooals men tot dusver niet gekend had.

Daar het koolzuur op zoodanige ongedachte wijze smaakverbeterend en conserveerend in de techniek was opgetreden, kon de toe te voegen hoeveelheid hop ten opzichte van de hoeveelheid mout worden verkleind. Zoo vormen voor het bier van de moderne tijden de moutstoffen met hun aroma de grondslagen van de voedings- en genotwerking van het bier, welks genotwerking vergroot wordt door de toevoeging van hobbitter en de verzadiging met koolzuur, terwijl ten slotte de driebond alcohol, hop en koolzuur een houdbaarheid bewerken, die zich niet alleen openbaart bij het lageren, doch die aan het bier ook de zoo waardevolle eigenschap verleenen naar heinde en ver te kunnen worden vervoerd, zonder dat aan de andere hoedanigheden wordt afbreuk gedaan. De moderne wetenschap had aan dit bedrijf, aan dit helder goudgele, zwak bittere en koolzuurrijke bier, in menig opzicht niet veel anders te doen dan veredelen. In den ontwikkelingsgang der moderne wetenschap stuiten wij eerst op den naam van Theodor Schwann, die de gist definieerde als een encellig plantaardig organisme en daarna op dien van Theodor Kützing, die aantoonde dat de azijnzuurgisting door een specialen zwam, den Mycoderma Aceti, werd teweeggebracht. En reeds onmiddellijk daarop krijgen wij den strijd tusschen deze jonge wetenschap der Mikrobiologie met de eveneens jonge wetenschap der organische scheikunde, waar deze in de gisting een gewoon chemisch proces ziet, dat van levende cellen onafhankelijk is. Liebig en zijn jongeren hebben dezen strijd verloren, de biologie zegepraalde. Dan zien wij later een Pasteur ordenend in de gistingwetenschap ingrijpen en dateert van dien tijd een techniek, die men noemen kan de techniek van de reinkultuur. De gist word geheel opgevat als de zoovele malen grootere leden uit het plantenrijk; en uitgaande van de enkelvoudige cel tracht men aan de kulturen ontwikkelingsvormen te geven, die voor het brouwerijbedrijf het meest voordeelig zijn.

Zoo is de gistcel opgekweekt, evenals bij onze boomkwekers met grootere planten geschiedt, en ook evenals daar, zijn die kweekmethoden in den regel het geheim van elk afzonderlijk bedrijf. Van de gewone cel is geworden, hetgeen de Germaan een „Edelpiltz” noemt, die krachtig werkend, aan de gegiste dranken tal van edele eigenschappen verleent. Want waar aangehouden is, dat onze voedingsprocessen niet volledig kunnen verlopen zonder de aanwezigheid van enzymen, waar bijvoorbeeld gepasteuriseerde melk moeilijk verteerbaar wordt, omdat alle enzymen daarin gedood zijn, daar valt het niet moeilijk aan te nemen, dat de hooge voedingswaarde van het bier voor een niet onbelangrijk deel is toe te schrijven aan de gelijktijdige aanwezigheid van moutextract en van de enzymen uit de gist. Zelfs heeft zich de zuivere biergist in de laatste tiental jaren een dietetisch geneesmiddel getoond, dat voor tal van kwalen van het menschelijk geslacht met goeden uitslag wordt toegepast.

En daarom een goed glas, goudgeel en schuimend, „da weckt ein Trank in jeder Brust, statt Herbstschwermut Lenzeslust.”

D. STAVORINUS.

Foto E. J. Wallis.

ESCALONIA PHILIPPINA.

DE INVLOED VAN DE ZUID-AMERIKAANSCH E FLORA OP DEN EUROPEESCH EN TUINBOUW.

1.

OOK hier te lande is de liefhebberij voor planten vrij groot en worden er door tal van particulieren in hun tuinen, grootere of kleinere kassen en serres een aantal gekweekt, die zeer terecht de bewondering van ieder, die ze ziet, opwekken. Vooral echter in Engeland zijn er een groot aantal plantenliefhebbers, wier buitenplaatsen en kassen met die van de best ingerichte botanische tuinen kunnen wedijveren en wier collectie's een wereldvermaardheid bezitten. Een groot aantal onzer fraaiste planten zijn van Zuid-Amerikaanschen oorsprong, bov den heer A. W. Hill aanleiding gaf een studie over het hier bovengenoemde onderwerp te publiceren. Waar er onder de lezeressen en lezers van „Buiten” zeker verscheidene zijn, die zich voor deze planten interesseeren, daar meenen wij, waar we zoo vaak de gewone tuinplanten bespreken, thans wel het een en ander uit deze studie te mogen mededeelen.

Bij het bespreken van Zuid-Amerika kan men dit uitgestrekte land in tal van zonen verdeelen. In de eerste plaats heeft men dan de streek van de Amazone-rivier, geheel bedekt met dichte bosschen, waaraan zich de boschrijke streken langs den Orinoco en de Magdalena sluiten. Van hier komen de prachtige Palmen, die wij in onze kassen bewonderen, ook wordt hier een aantal van onze merkwaardigste Orchideeën gevonden en bijna al de fraaie Bromeliaceeën, waarvan wij zulke mooie vertegenwoordigsters in onze collectie's aantreffen. In de tweede plaats heeft men de droge tropische streken van Oost Brazilië, waar een groot getal der merkwaardige planten wordt gevonden, die men slechts in de botanische tuinen vindt en van waar ook een bekende rubber plant, de *Manihot Glaziovii* stamt. In de derde plaats heeft men dan de hoogere bergstreken van de Andes, waar tal van planten worden gevonden, die voor den tuinbouwer van belang zijn en waar de algemeen gekweekte Orchideeën geslachten *Epidendrum*, *Oncidium*, *Masdevallia* en *Odontoglossum* grootendeels tehuis behooren. Zeer veel planten komen er hier nog voor, die voor de kweekers en liefhebbers van zeer veel belang zouden zijn, doch die men tot heden nog niet heeft kunnen invoeren, wijl aan het vervoer naar de havenplaatsen te veel kosten en moeite verbonden zijn om de uitvoer winstgevend te maken.

De op de kosten, die altijd aan haar kultuur verbonden zijn, echter wel nooit algemeen verspreid worden. Ongetwijfeld zullen

dan ook die uit de gematigde streken van zuidelijk Chili en Argentinië van veel meer belang voor den Tuinbouw blijken te zijn en reeds nu worden er een aantal prachtige bloemheesters en vaste-planten, van daar afkomstig, gekweekt. Deze planten kan men zonder bijzonder kostbare hulpmiddelen kweken, ieder tuinliefhebber kan van haar genieten en met succes kan men ze daar aanwenden, waar thans *Calceolaria's*, *Fuchsia's* en *Berberis* worden gebruikt, planten, die velen gaarne eens door anderen zouden zien vervangen.

Doch niet alleen voor de liefhebbers, ook voor de plantkundigen zijn deze planten van veel belang, daar een groot aantal der in Zuid-Amerika groeiende geslachten verwant in Nieuw-Zeeland hebben en men dan ook de vertegenwoordigsters der flora's van beide landen met succes naast elkander kan kweken. Van wetenschappelijk belang is het nu zeker te weten, welk verband er eertijds tusschen de planten dezer zoover van elkander verwijderde landen heeft bestaan. Van te meer belang is deze vraag, aangezien wellicht uit een onderzoek der planten van de Falkland eilanden zal blijken, dat deze als het ware de brug vormen, die de flora's dezer zoo ver verwijderde streken met elkander verbindt.

Het ligt niet op mijn weg deze zuiver plantkundige vraag hier meer uitvoerig te behandelen, evenmin als een beschrijving te geven van het physische karakter van het zuidelijk deel van Zuid-Amerika. Van veel meer belang acht ik het na te gaan, wat de Tuinbouw aan deze streken verschuldigd is en een aantal der fraaie tuinplanten te vermelden, die er van afkomstig zijn, zonder dat de tuinbouwers, laat staan de liefhebbers, dit weten. Voor hen, die een grooteren tuin en veel liefhebberij voor planten bezitten, zou het zeker wel aanbeveling verdienen, indien zij op een afzonderlijk gedeelte van hun tuin eens de planten der verschillende werelddeelen bijeen zetten. Wel is waar zou dit aanvankelijk eenige studie kosten, doch de belangstelling en daarmede de liefhebberij voor de planten zou er in sterke mate door toenemen. Wij durven dit denkbeeld onzen grooteren liefhebbers met vertrouwen aanbevelen.

In de eerste plaats wensch ik dan de aandacht te vestigen op enkele der boomen en heesters uit Zuidelijk Zuid-Amerika, waarvan het meerendeel in de vochtige, gematigde streken van Zuid Chili wordt gevonden. Het klimaat is daar iets zachter dan hier te lande en men heeft er een overvloedigen regenval,

het meerendeel der van daar afkomstige planten kan dan ook mits goed gedekt, onze winters doorstaan. Ook zijn er in de laatste jaren tal van planten ingevoerd afkomstig uit de Chileense Andes, uit Argentinië en Patagonië, die ons klimaat nog beter verdragen.

Een van de interessantste planten, uit Chili afkomstig, is ongetwijfeld wel de *Araucaria imbricata*, die door zijn eigenaardige vorm beter voor grootere, dan voor kleinere tuinen geschikt is. In 1780 werd deze boom voor het eerst gevonden door Don Francisco Dendariarena, een Spaansch zeeofficier en in 1796 werd hij door Archibald Menzies in Engeland ingevoerd. Menzies zond enkele planten er van naar Sir Joseph Banks en een er van leefde tot 1894 in den bekenden botanischen tuin te Kew. Lange jaren bleef deze belangwekkende boom in de Europeesche collectie's zeer zeldzaam tot het den Engelschen plantenverzamelaar Lobb gelukte er in 1844 een aantal kiemkrachtige zaden van in te voeren. Sinds dien tijd werd hij meer algemeen verspreid. De tweede vertegenwoordiger van dit interessante geslacht, die in Zuid-Amerika voorkomt, is de *Araucaria brasiliensis*, hij wordt in de Braziliaansche bergen gevonden, doch is hier te lande geenszins winterhard. Deze twee boomen zijn vooral wetenschappelijk van veel belang, aangezien de andere vertegenwoordigers van het geslacht allen in Australië, de Norfolk eilanden en Nieuw Caledonië worden aangetroffen en men fossiele *Araucaria's* over de geheele wereld verspreid heeft gevonden.

Andere belangwekkende Conifeeren uit deze Zuid-Amerikaansche streek zijn *Libocedrus chilensis*, *Libocedrus tetragona*, *Fitzroya patagonica*, *Saxegothea conspicua*, *Prumnopitys elegans* en enkele soorten van het geslacht *Podocarpus*. De Pijnboomen, die zoo karakteristiek zijn voor het Noordelijk halfrond, komen niet zuidelijker dan Mexico voor.

Onder de boomen met afvallend blad zijn er onder de Beuken enkelen, die zeker een goede toekomst zullen hebben. Zij behooren allen tot het onder-geslacht *Nothofagus*, dat deel uitmaakt van het geslacht *Fagus*. De meest belangrijke zijn *Fagus obliqua* uit Chili, *F. antarctica* uit Patagonië en *F. betuloides* uit Tierra del Fuego.

Van *Fagus obliqua* staat thans een mooi exemplaar in den botanischen tuin te Kew en ieder kan zien, dat hij in alle opzichten een mooien boom zal vormen. Ook van *Fagus antarctica* staat er een aardige plant en van de variëteit *uliginosa*, die verleden jaar bloeide, verscheen een mooie afbeelding op tab. 8314 van het Botanical Magazine. Wellicht zal het enkelen interesseeren te weten, dat van de twaalf Beuksoorten, die in dit gedeelte van het Zuidelijk halfrond voortkomen, er zeven tot de Amerikaansche en vijf tot de Australische flora behooren.

Wat fraai bloeiende winterharde heesters aangaat, is er wellicht, met uitzondering van China en Japan, geen landstreek, die ons zooveel mooie soorten heeft gegeven, als juist Zuidelijk Amerika. Een der oudst bekende soorten is wel de *Berberis Darwinii*, een der ouders van de prachtige *Berberis stenophylla*. Deze soort werd het eerst in Chili ontdekt door Charles Darwin en kort daarop, in 1849, door den verzamelaar Lobb, van de firma Messrs Veitch, in Europa ingevoerd. Door een toevallige kruising van deze soort met *Berberis empetrifolia*, afkomstig uit Patagonië, ontstond de prachtige *Berberis stenophylla*, een onzer aller beste bloemheesters. De prachtige *Berberidopsis*, die met zijn karmijnroode bloemen zoo'n fraai effect kan maken, vormt als het ware de schakel tusschen de familie's der *Berberidaceae* en *Lardizabalaceae*. De laatste familie is vooral van belang omdat de tot haar behorende soorten uitsluitend voorkomen in Chili en Oost-Azië.

De mooie *Lardizabala* is een bewoner van Chili, terwijl de nauw aan hem verwante *Akebia*, de klimboom, die vooral in het voorjaar zoo mooi bloeit en uitnemend geschikt is om muren te laten begroeien, uit China stamt.

Een andere groenblijvende heester of kleine boom is de *Azara microphylla*, die kleine, doch bijzonder welriekende bloemen geeft en in Chili, in de buurt van Valdivia wordt gevonden. Deze soort werd destijds door den heer R. Pearce, de bekende verzamelaar van de firma Veitch & Sons te Exeter, naar Europa gebracht.

Ook de *Embothrium coccineum* werd door deze Engelsche firma in het jaar 1853 ingevoerd. Hij maakt met zijn donker roode bloemen een prachtig effect, doch is, hoewel hij zich in Zuidelijk Engeland prachtig ontwikkelt, hier te lande niet als

winterhard te beschouwen. Het zelfde kan gezegd worden van de *Drimys Winteri*, die in sommige Engelsche tuinen tot de prachtigste groenblijvende heesters behoort, doch hier te lande, met wellicht enkele uitzonderingen, tot de koudekasplanten moet gerekend worden. Staat hij in vollen bloei, dan maakt hij met zijn roomwitte bloemen een prachtig effect. Ook voor plantkundigen is deze soort van bijzonder belang, aangezien vertegenwoordigers van het geslacht niet alleen in Chili voorkomen, doch ook in Nieuw Zeeland worden aangetroffen en er zelfs één boven op de Kinabalu, een berg in Borneo, wordt gevonden.

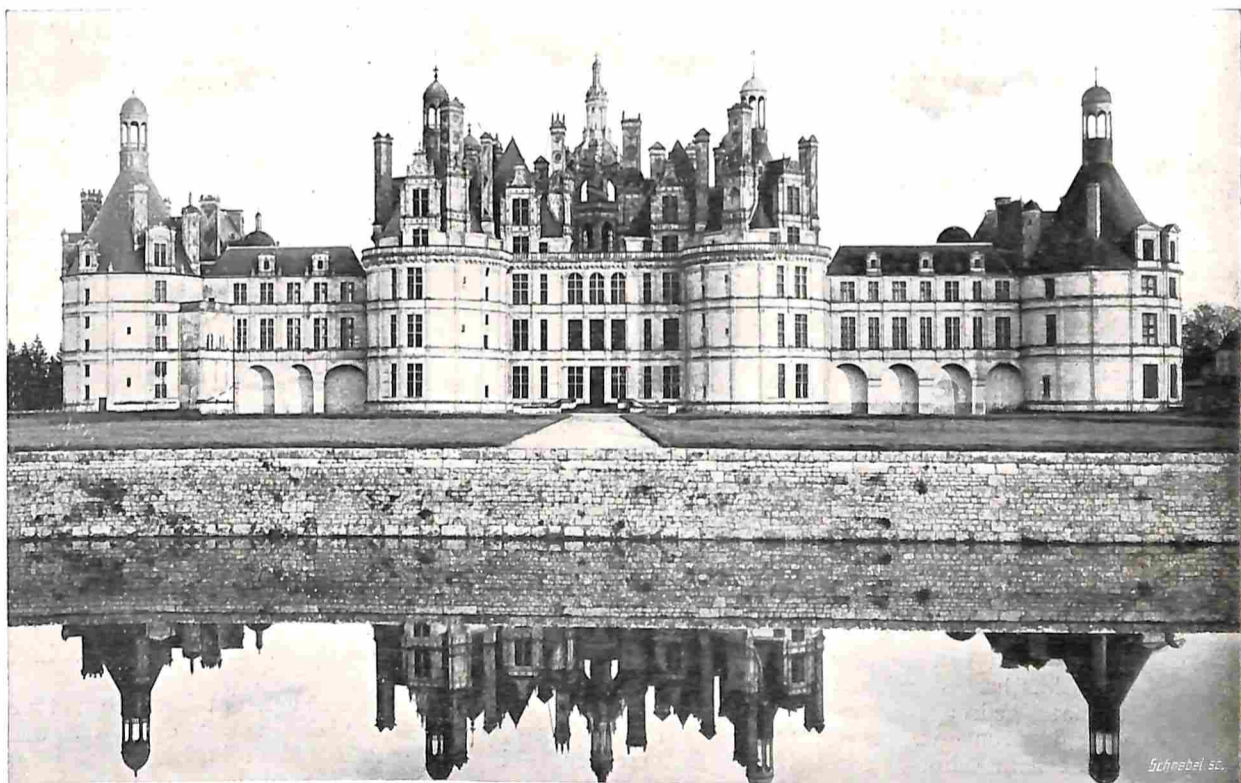
Onder de heesters, waaraan betrekkelijk veel te weinig aandacht wordt geschonken en die in sommige streken van Engeland, vooral aan de kusten, zich zoo prachtig ontwikkelen, behooren ongetwijfeld de *Escalonia's*, die allen in Zuid-Amerika tehuis behooren. In 1873 werd de *Escalonia Philippina* door Pearce in Europa ingevoerd en door Dr. Masters naar den beroemden Chileenschen plantkundige Prof. R. A. Philippi genoemd. Hij vormt aardige kleine heesters, die, zooals op de afb. op de vorige bladzijde duidelijk te zien is, des zomers met witte bloempjes als overdekt zijn en dan een sieraad voor den tuin vormen. Deze soort en de *Escalonia macrantha*, die van het eiland Chiloe afkomstig is, zijn de ouders van de prachtige *Escalonia langleyense* een kruising, die destijds door den heer Seden in de kweekerij van Messrs. Veitch te Lanley gewonnen werd. Deze hybride is volmaakt winterhard en verdient veel algemeener bekend te worden, daar hij, wanneer zijn slanke twijgen met vleeschkleurige bloemen als bedekt zijn, een prachtigen aanblik oplevert. Nog enkele andere Zuid-Amerikaansche *Escalonia's* worden te Kew in den vollen grond gekweekt en zijn zeer mooi, doch aangezien die in dezen tuin reeds des winters gedekt moeten worden, verdient het geen aanbeveling ze hier te lande buiten uit te planten. Als koudekasplanten verdienen zij echter wel gekweekt te worden.

E. TH. W.

DE KASTEELLEN LANGS DE LOIRE.

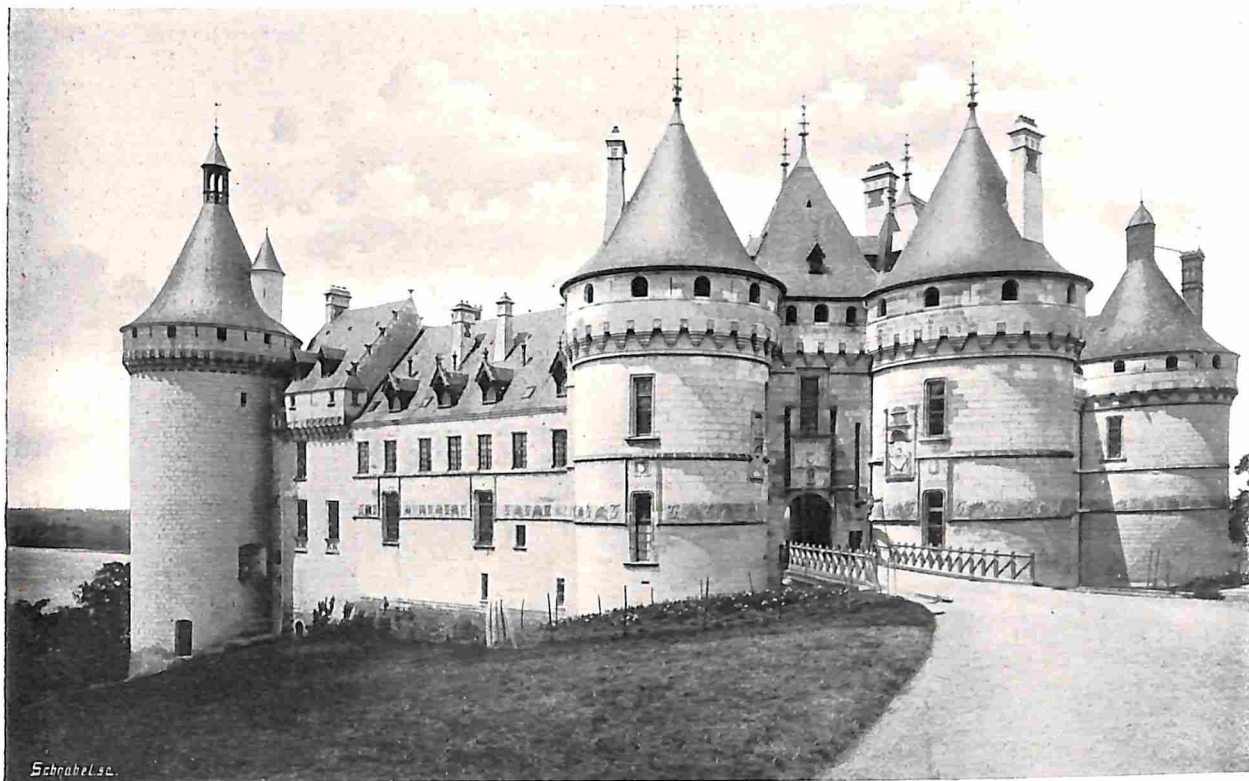
III. CHAMBORD.

DE kasteelen van Chambord, Cheverny en Beauregard kunnen op één dag bezocht worden; het is een tocht van ruim veertig kilometers. — Chambord is laag gelegen in de vlakte van Sologne. Wij verlaten Blois over de steenen brug, die Louis Philippe over de Loire liet bouwen — het eerste openbare werk sedert zijne troonsbeklimming — slaan links om, langs de Loire, en bereiken Chambord over een mooien effen weg, die eerst in 't gezicht van de rivier loopt, maar weldra rechtsaf slaat. Het is geen bijzonder fraaie streek waar wij doorheen gaan, plat en eentong, langs eindeloze wijngaarden, totdat wij eindelijk komen aan een lagen ouden, met mosbegroeiden muur, waar wij, door een hek, een lange laan inslaan, die recht op 't kasteel aanloopt. Wij zijn in het zoogenaamde Park van Chambord, maar gij vraagt uzelf verwonderd af, of dit nu het beroemde woud is, waar François I wilde zwijnen joeg, het bosch, dat zulke poëtische gedachten legde in den brief, dien Pelisson schreef aan Mademoiselle de Scudéry, waar, volgens volkslegende, als in den onstuimigen najaarsnacht de wind over de vlakte van Sologne huilt, „la chasse du comte Thibault”, genaamd le Tricheur, uit het begin

HET KASTEEL VAN CHAMBORD. NOORDZIJDE.

HET KASTEEL VAN CHAUMONT. INGANG.

van de 13e eeuw, in woeste vaart doorheen jaagt in de richting van Montfauult. De woudreuzen zijn alle omgekapt en er staat nu niets anders dan dun kreupelhout en magere struiken; wat wild betreft, ziet men er zelfs geen konijn.

Aan het einde der rechte laan rijst een reusachtige, massieve wondermassa voor onze oogen op... dit is het kasteel van Chambord, door Viollet le Duc genoemd „ce colossal caprice”.

De eerste indruk, die wij ervan krijgen, is overweldigend, verpletterend, niet de schoonheid doet dit, maar de massa. Deze indruk wordt voornamelijk verkregen door de talloze torens, koepels en schoorsteenen, waarmede het dak, of liever de daken, overladen zijn. De bouworde is een vreemde combinatie van lompe feodale zwaarte en sierlijke Renaissance-versiering. Tusschen den stijl van het onder- en 't bovengedeelte liggen een paar honderd jaren; toch dagteekenen beiden uit denzelfden tijd.

Geen der kasteelen laat zulk een onvoldanen indruk achter als Chambord, van buiten een verpletterende reuzenmassa, van binnen een leege wildernis — meer dan vierhonderd vertrekken, waarvan het eene al naakter is dan het andere, en dertien reuzentrappen, behalve ontelbare kleinere. Den juisten omvang van Chambord ziet gij pas, als gij boven op 't dak staat, tusschen de ontelbare torens, koepels en schoorsteenen in — gij voelt u verdwaald in een steenen doolhof. Al het zestiende-eeuwsche meubilair werd gedurende de Revolutie vernietigd en verbrand, en de schaarsche meubels die in de vertrekken van wijlen den Comte de Chambord staan, zijn modern, verkleurd en versleten, en geven een treurigen indruk van vervallen grootheid.

Viollet le Duc geeft in zulke juiste woorden weer, wat Chambord eigenlijk is: „een poging van den architect om twee geheel verschillende ideeën te vereenigen, dat van 't versterkte kasteel „der Middeleeuwen, met 't lustslot uit de 16^e eeuw”.

Chambord was oorspronkelijk het werk van François I, die er, voor Blois, van had willen maken, wat Versailles later voor het Hof van Parijs was. Versailles werd begonnen door Louis XIII in ongeveer 1624, geholpen door Lemercier; Lodewijk XIV zette dit werk voort, geholpen, eerst door Louis Levan, na diens dood, in 1670, door Mansard, die o.a. La Salle des Glaces bouwde en den grooten Zuidelijken vleugel en naderhand den Noordelijken vleugel, terwijl de paviljoens aan beide zijden de la Cour Royale daar aangebouwd werden door Gabriel, onder Lodewijk XV, en door Dufour onder Lodewijk XVIII. François I had echter niemand anders, als Maître Pierre Trinqureau, of wel Le Nepveu, om hem te helpen Chambord te bouwen. 't Was daarbij een ongelukkig tijdstip voor de bouwkunst, want de feodale bouwtrant beantwoordde niet meer aan de eischen van den tijd, en de Renaissance was pas in wording. Leonardo da Vinci, die François I zoozeer geïnspireerd had voor Blois, was er niet meer, om zijn koninklijken beschermer denkbeelden te geven voor Chambord, en Primaticcio, die zooveel deed voor Fontainebleau, was nog niet naar Frankrijk gekomen.

François I was druk bezig te Blois den Renaissance vleugel te bouwen, toen hij dit werk onvoltooid liet en de oogen sloeg op Chambord, toen een klein, vervallen jachtslot, dat aan de Graven van Blois had toebehoort. Wat 't bouwen van zijn kasteelen aangaat, gedroeg François I zich min of meer als in zijn vele liefdesavonturen, zich steeds weer op nieuw terrein begevend, dat hem schooner en belangrijker toescheen — half afgespeelde amours en onvoltooidde châteaux.

Hoewel Chambord dus oorspronkelijk 't werk was van François I, is het kasteel dat wij daar nu gaan zien, overladen door

Lodewijk XIV, ontkleed door Stanislas Leczinski en ont-sierd door den Maréchal de Saxe, geenszins het fraaie, oorspronkelijke château, dat daar neergezet werd door den Roi Chevaleresque, waar gedurende twaalf jaren achttienhonderd werklieden onafgebroken aan bouwden, en dat onvoltooid overging aan zijn opvolger. De breede fondamenteen en ronde gewelven, die zich zoo trotsch in het water van de gracht weerspiegelden, maken geen indruk meer sinds de gracht gedempt is, waardoor de brug met de daarnaast op wacht liggende leeuwen ook geen raison d'être meer had, en daarom ook afgebroken werd. Het is alleen maar op de binnenplaats, dat men nog een indruk krijgt, van wat 't vroeger was, als men daar in de schaduw der vele torens staat, en honderden vreemdsoortige drakenfiguren, „gargouilles” vanaf de muren op u neerzien, het Chambord, dat Brantôme met zooveel bewondering en

geestdrift beschrijft, waarvan hij ons vertelt, dat François I zelfs den loop der Loire wilde verleggen, om haar langs zijn nieuwe kasteel te laten stroomen, daar de Cosson niet genoeg water bevatte — hetgeen echter nimmer ten uitvoer gebracht werd.

Het oorspronkelijke plan van François I was, om daar een echt Fransch château te bouwen: in het midden de woning van den Seigneur en diens gezin, geflankeerd door vier torens op de hoeken, omgeven door bijgebouwen, die wederom geflankeerd werden door vier torens, waarvan er een de gevangentoren was.

Hoewel het plan van verdediging zoo goed als geheel werd opgeofferd aan de versiering en de gemakken van een woonhuis, zoo is het kasteel toch rijkelijk voorzien van geheime trappen en afgezonderde torentjes, met volop gelegenheid, voor wat Viollet le Duc noemt „la petite guerre, les intrigues secrètes de cette cour jeune et toute occupée de galanteries”.

Daardoor is Chambord een parodie op den feodalen stijl. Wat Rabelais slechts fantaseeren kon, werd door François I verwezenlijkt, echter geenszins zoo volmaakt, als 't visioen dat Gargantua had. Chambord geeft den indruk van een reuzenkasteel, door een reus gebouwd, voor reuzen om in te wonen.

Het meest bewonderenswaardige in dit kasteel is wederom een trap, de reusachtige dubbele spiraaltrap, die het middenpunt van het geheele château vormt, de trap, die door Alfred de Vigny beschreven wordt in zijn roman Cinq Mars, waar 't gesprek van den gunsteling van Lodewijk XIII met zijn koninklijken meester in het glazen paviljoen, gebouwd in den vorm van een fleur de lys, dat de trap kroont, afgeluisterd wordt door den spion van Richelieu, l'Eminence Grise, die tegelijk met Cinq Mars, en toch door hem onopgemerkt, naar boven was geklommen.

Deze trap is een bouwkunstig monster-gewrocht en een passend onderdeel van dit wonderlijke gebouw. Om zich deze trap eenigzins te kunnen voorstellen, moet men zich verbeelden twee kurketrekkers ineengedraaid, waarvan de spiralen boven elkaar liggen, zonder elkander ooit aan te raken, behalve aan de punten.

De bezoeker verwondert zich, dat zijn makker, die gelijktijdig met hem de trap opgaat — er zijn twee openingen naast elkaar — voor zijn oog verloren gaat en toch gelijktijdig met hem bovenkomt.

Toen François I alles van 't leven genoten had, wat ervan te genieten valt, en hij zich toch onvoldaan en ziek voelde, kwam hij te Chambord afleiding zoeken in wilde jachtpartijen. Zijne geliefde zuster, Marguerite, Koningin van Navarre, van kindsbeen af de vertrouweling en hulp van haar broeder, kwam er met hem verblijf houden, en 't moet gedurende een hunner gesprekken zijn geweest, dat de Koning, ouder en wijzer dan in zijne jonge jaren, in een moedeloze bui op een der kleine ruitjes van zijn kamer met den diamant van zijn ring neerschreef:

Souvent femme varie
Fol est qui s'y fie.

Dit was niet zeer galant en zeer zeker ondankbaar, want over het schoone geslacht heeft hij nimmer reden gehad zich te beklagen.

Men zegt, dat 't ruitje met verontwaardiging gebroken werd door een zijner opvolgers, die niet sterk genoeg was om de Hoe het zij, het ruitje, dat men er nu met de weinig vleierende opmerking voor 't schoone geslacht, te zien krijgt, is niet meer

Gedurende de opvolgers van François I, de laatste Valois-koningen, gebeurde er niets bijzonders te Chambord.

Hendrik IV had geen tijd om Parijs te verlaten, en hield te veel van Fontainebleau; gebeurde het al eens, dat hij den kant der Loire opging, dan was het naar Chenonceaux, dat meer in den smaak viel van Gabrielle d'Estrées. Zijn zoon en opvolger, Lodewijk XIII, vond Chambord meer in overeenstemming met zijn melancholieke natuur.

Zijn arm gestoken door dien van den gunsteling van het oogenblik, dwaalde hij er door de eindelooze gangen en gaanderijen, zeggende: „Mettons-nous à cette fenêtre, Monsieur, et ennuyons-nous.” Dit was de eenige bezigheid van een Koning, die zichzelf en anderen harder heeft verveeld, dan ooit eenig ander gekroond hoofd in Europa.

„Vexé d'un diable morbide dans le sang, voilant le monde de jaunisse” waren zelfs zijne liefdesintriges zoo gemelijk platonisch, dat het Hof er niet eens belang in stelde. Het moet te Chambord geweest zijn, dat deze schuchtere en onhandige aanbieder, wenschende zich meester te maken van een briefje, dat Mademoiselle de Hautefort in haar boezem verborgen hield, met een tang naar haar toekwam, om het begeerde voorwerp te veroveren. Verwonderlijk, van een zoon van den galanten Hendrik IV, die een expert was op het gebied van liefde!

In de vierde acte van Hugo's drama, Marion Delorme, zijn wij voor een oogenblik te Chambord: de Koning met zijn zwaarmoedigheid, te vergeefs pogende Richelieu van zich af te schudden, wiens roode kleeren zoozeer spreken van de kleur zijner daden, „sa pourpre est faite avec des gouttes de leur sang.” Verder de Hertog van Bellegarde, die staat te schertsen met den Markies de Nangis, terwijl een muskietier de wacht houdt voor 's Konings deur. Dan De Retz en de hofnar, l'Angely, en de Vicomte de Rohan, die Marion Delorme achter een tapijt tegen den muur aangedrukt vindt, luisterende, en smekende om 't leven van haar geliefde.

In 1626 werd Chambord het eigendom van Monsieur Gaston de France, broeder van Lodewijk XIII, en heeft de kleine Grande Mademoiselle er zich waarschijnlijk vermaakt met de verbijsterende trap op en af te loopen, terwijl haar sombere vader nieuwe samenzweringen zat te bedenken.

De Retz zegt zoo terecht van dezen onhandigen samen-zweerder: „Monsieur était un des hommes du monde le plus faible, et tout ensemble le plus défiant et le plus couvert.... il faisait en toutes choses comme font la plupart des hommes quand ils se baignent: ils ferment les yeux et se jettent dans l'eau.”

Daar het hof van Lodewijk XIV zich niet zou hebben kunnen tevreden stellen met één enkele wondertrap als grootste amusement, was Chambord geen bijzonder geliefd verblijf in den tijd van le Roi Soleil. Hij kwam er dan ook zelden. In 1725 vond de ongelukkige Stanislas Leczinski, ex-Koning van Polen, er een toevlucht, om er over zijn verloren vaderland te treuren. Hij was zacht en liefdadig en verwierf de genegenheid der omringende boeren.

De volgende bewoner was een geheel ander mensch, en met verbazing hoorden de dorpelingen commando's en trompetsignalen weerklinken, en zagen zij er de eskadrons van den overwinnaar van Fontenoy, le Maréchal de Saxe, in de vlakke manoeuvreeren.

Maurits van Saksen, de nieuwe bewoner van Chambord, had zijn geboorte te danken aan een vreemden samenloop van omstandigheden. In 1695 werd Sophia Dorothea, vrouw van den Keurvorst van Hannover, plotseling gevangen gezet in de vesting Ahlden, en op datzelfde oogenblik verdween haar vriend, Graaf Filips von Königsmarck spoorloos. Zijne zuster, Aurora von Königsmarck, ging hulp vragen aan Augustus, Keurvorst van Saksen, en de geboorte van Maurits van Saksen was het resultaat der onderhandelingen. Er werd niet veel zorg of kosten aan zijne opvoeding besteed, en als jongmensch begaf hij zich naar Frankrijk, om aldaar gelegenheid te vinden zich in den krijg te onderscheiden. En attendant verkortte en verzoette bij den tijd met Adrienne Lecouvreur, de bekende schoone actrice uit die dagen.

Eindelijk bood de gewenschte gelegenheid zich aan in den Oostenrijkschen successie-oorlog. Toen hij den Hertog van Cumberland bij Fontenoy verslagen en aldus den weg tot de Schelde geopend had, kreeg hij Chambord ten geschenke van

Lodewijk XV. Hij versierde het kasteel met zijn veroverd geschuif, en bracht er zijn lijfwacht van Ulahnen onder dak, die ruimschoots berging vonden, want in de stallen van Chambord is plaats voor 1200 paarden. Daarna zien wij hem niet meer op het tooneel van den krijg; hij bleef te Chambord, alwaar hij zijn tijd verdeelde tusschen militaire oefeningen buiten, en liefdesavonturen binnen het kasteel. Mademoiselle Verières, een andere actrice, schonk hem een dochter, die naderhand Monsieur Dupin de Francueil huwde. en aldus de moeder werd van George Sand.

Feesten en revues waren aan de orde van den dag. Mars en Venus bewoonden het oude kasteel, dat nooit zooveel vroolijheid gezien had. „Le Maréchal brûlait la chandelle des deux côtés”, hetgeen reeds niet veel belofde voor een langen ouden dag. Maar een oude vijand kwam er nog spoediger een einde aan maken. Op zekeren morgen werd hem een brief overhandigd vanwege iemand, die in een koets het park was komen binnenrijden. De maarschalk ging onmiddellijk uit, vergezeld van slechts één enkelen adjudant, en werd weldra naar huis teruggedragen, zwaar gewond door den Prins van Conti, die sinds den veldtocht van 1747 steeds zijn grootste vijand was gebleven. De dokters konden niets voor hem doen, en, evenals Rabelais, verliet hij dit leven met een lach, „pour aller trouver le grand peut-être”. „'t Leven is niet meer dan een droom”, zeide de stervende generaal, „mijn leven is een korte, maar een prettige droom geweest”.

In het vernielingswerk der Revolutie bleef de groote, marmere tafel, waarop zijn lijk gebalsemd werd, gespaard. Alle fleur-de-lys werden vernietigd, maar de reusachtige fleur-de-lys, welke de dubbele middentrap kroont, stijgt nog steeds ten hemel, sprekende van de oude dynastie.

De laatste bewoner was Henri de Bourbon, vaak door de Koningsgezinden genoemd Henri V. Hoewel verbannen, bleef hij zich noemen Comte de Chambord, naar het landgoed, dat hem eenmaal door de natie werd geschonken. In 's Prinsen kamers vindt men de versleten meubels, die zoozeer den indruk geven van vergane grootheid. Voorts ziet men er zijn fraaie verzameling militair speelgoed, meesterstukjes van arbeid, en verder een zeer mooi standbeeld van Madame Elizabeth, die zoo moedig trachtte Marie Antoinette te redden, ten laatste haar eigen leven met het hare ten offer brengend.

In 1870 werd de Fransche bezetting door Chambord er door de Duitschers verrast.

Met een gevoel van „tout passe, tout casse” verlaten wij Chambord, om ons, over Bracieux, te begeven naar Cheverny. Het is niet ver, ongeveer vijftien kilometers, en de weg is fraaier, dan die van Blois naar Chambord.

Tegenover de oude kerk van Cour-Cheverny, met haar fraaie portaal, is de ingang van het Château de Cheverny: een groot, wit gebouw, dat er modern uitziet, geflankeerd door paviljoens aan beide zijden, in den trant van Versailles. Cheverny biedt geen historische herinneringen, maar het maakt een alleraangenaamsten indruk, vooral door de fraaie meubelen, smaakvolle versieringen, de prachtige en kostbare schilderijen, die men in alle vertrekken ziet. Het meest merkwaardige van het kasteel is een klein vertrek, „la chambre des rois”, waarvan de muren geheel bedekt zijn met schilderijen en tapijtwerk; daar vindt men tevens den eersten parketvloer die ooit in Frankrijk gelegd werd.

Wij verlaten Cheverny langs een mooien, beschaduwden weg.

HET KASTEEL VAN CHAMBORD.
DUBBELE TRAP, LEIDENDE NAAR HET „PAVILLON DE LA FLEUR DE LYS”.

om het kasteel van Beauregard te bezoeken, dat ongeveer vijf kilometers verder ligt, in 't midden van het bosch van Bussy, oorspronkelijk door François I als jachtslot gebouwd.

Beauregard geeft geenszins een indruk van ouderdom; een groot gedeelte ervan werd omvergehaald en weder opgebouwd. Ook hier vinden wij een schat van schilderijen, meest historische portretten uit de 17e eeuw, en daardoor bijzonder belangrijk. De plafonds zijn bewonderenswaardig, ook de steenen bevoering der groote gaanderij, welke voorstelt een geheel leger uit den tijd van Lodewijk XIV, in slagorde opgesteld.

In het begin der 19e eeuw bewoonde de Hertogin de Dino, nacht en châtelaïne van Talleyrand, bisschop van Autun, het kasteel van Beauregard.

Wij rijden over St. Gervais, naar Blois terug, een afstand van ruim vijf kilometers.

CHAUMONT.

Blois langs den rechteroever der Loire verlatende, bereiken wij over een afstand van 16 kilometers het dorpje Onzain, waar wij de rivier overstekend, op één kilometer afstand vandaar, de torens en tinnen zien oprijzen van het Château de Chaumont, hoog gelegen op een heuvel, en omringd van prachtige, oude boomen. Wij denken aan den jeugdigen Chevalier de Cinq Mars, die hier, volgens de beschrijving van Alfred de Vigny, afscheid nam van zijne moeder en van zijne verloofde, Marie de Gonzague, toen hij zich ging voegen bij het leger van Richelieu, om tegen Spanje te velde te trekken.

Reeds gedurende de eerste Graven van Anjou was Chaumont een buitenpost, om vandaar uit 't land van den vijand te bespieden. Men heeft er een verreikend en prachtig uitzicht over de Loire naar links en rechts, en op het lage land, dat zich langs den rechteroever uitstrekt.

Chaumont was gedurende langen tijd het stamhuis van 't geslacht d'Amboise, waarvan vele telgen beroemd zijn in de geschiedenis van Frankrijk. Het Château d'Amboise, stroomafwaarts, een weinig verder, maakte toen, met Chaumont, deel uit van hetzelfde landgoed. De beroemde Kardinaal Georges d'Amboise werd in 1460 te Chaumont geboren. Tweemaal werd 't kasteel omvergehaald en weder opgebouwd; de geschiedenis der twee eerste kasteelen staat in bloed daarneargeschreven.

Maar Chaumont, zooals 't nu nog trotsch en gebiedend op de rivier neerziet, zag geen gruweldaden plegen binnen zijne muren. Het spreekt vooraf van het tijdperk, waarin de Renaissance uit de laatste Gothiek geboren werd; van Catherine de Médicis, van Diane de Poitiers, van de Duchesse de Bouillon en van Madame de Staël, wier dochter, Albertine, de vrouw werd van den Prince de Broglie. De tegenwoordige eigenaar is een harer nazaten, en eveneens een Prince de Broglie.

Het is inderdaad, van de torens van Chaumont, waar Catherine de Médicis de sterren deed raadplegen door Ruggieri, dat men een onvergelykelijk uitzicht heeft op „le jardin de France”, op de golvende korenvelden, de eindeloze wijngaarden en de rijk beladen vruchtboomen van Touraine — vooral op de breede, heldere rivier, die zich als een zilveren lint zacht kronkelend naar links en rechts uitstrekt. Chaumont werd ten derden male opgebouwd door Philibert de l'Orme, onder toezicht van Charles d'Amboise, broeder van den beroemden Kardinaal. Op den muur rechts bij den ingang zien wij den hoed en het wapen van den Kardinaal, en op de binnenplaats rechts, het zinnebeeld van zijn Koninklijken meester, Lodewijk XII, het gekroonde stekelvarken.

In 1559 vinden wij Catherine de Médicis te Chaumont, dat zij gekocht had met het doel, om het vroeger of later in te ruilen tegen het liefelijke kasteel van Chenonceaux, waar haar mededingster, Diane de Poitiers, châtelaïne was. Het lijk van haar echtgenoot, Hendrik II, was nog niet koud, toen zij dit plan ten uitvoer bracht, en Diane bevel kreeg Chenonceaux te verlaten. Diane weigerde echter voor goed haar intrek te nemen in Chaumont, en begaf zich na slechts een kort verblijf aldaar, naar Anet, haar eigen landgoed, niet ver van Rouen.

Gedurende de volgende twee eeuwen ging Chaumont van hand tot hand, zonder dat er iets belangrijks gebeurde, en kwam eindelijk in het bezit der de Broglies. Alhier kwam Madame de Staël haar toevlucht zoeken, toen zij door Napoleon, „le tiran”, zooals zij hem noemt, verbannen was, en het was zeker op het prachtige terras, uitzien op de Loire, dat zij tot hare politieke combinaties kwam, de oogen gericht op het onvergelykelijke vergezicht.

De tegenwoordige eigenaar zorgt op uitstekende wijze voor 't in- en uitwendige van het kasteel, dat een schat van oudheden bevat, o.a. eenige zeer oude en kostbare gobelins. Het fraaiste gedeelte van het Château is de kleine kapel, alwaar, in de galerij een merkwaardige, oude, Italiaansche schilderij hangt. Het laatste Oordeel, voorstellende een stroom van zielen, waarvan een gedeelte ten hemel vaart, en een ander gedeelte in bodemloze diepte neerstort, eene schilderij, die zoo getrouwen geest van dien tijd weergeeft, en alleen hem waardig, die dien geest kon weergeven, — den machtigen Michel Angelo.

(Wordt vervolgd).

M. FRIESWIJK—DE BAS.

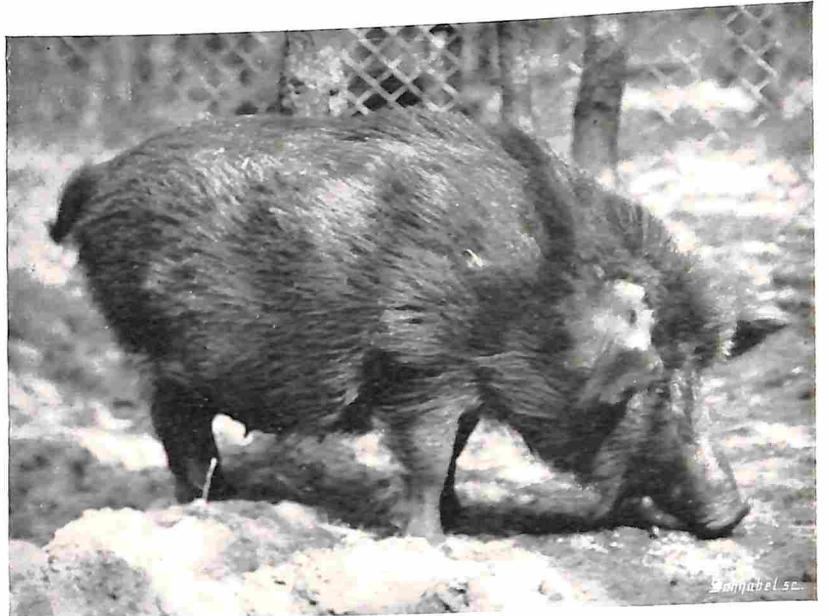

Foto Goedeljee & Lohman.

DE WILDE ZEUG OP „JOHANNA-HOEVE”, EENIGE DAGEN VÓÓR DE BLIJDE GEBEURTENIS.

WILDE VARKENS.

ZOOALS ik reeds vroeger in dit tijdschrift in het kort besprak, stamt het tamme varken van wilde rassen af. Deze wilde varkens komen over de geheele oudere wereld voor. Van belang voor de varkensteelt werden slechts het Europeesche wilde zwijn en het Indische of Chineesche.

De oude Europeesche landrassen zooals ze nog in armere streken van ons land en Duitschland voorkomen, stammen regelrecht af van het Europeesche wilde zwijn, dat hier en daar nog vrij talrijk voorkomt. Dit ras had een lange sterke snuit met zware slag tanden, gebogen rug en 'n dikke huid met zware beharing. Het was reeds van nature vrij vruchtbaar maar liet zich moeilijk mesten. De verschillende vormen, hieruit ontstaan, onderscheidt men in twee hoofdgroepen, n.l. de kleine kortoorige varkens en de groote langoorige. Van deze laatste stammen de bekende zware varkens af, die men, in Westphalen vooral, veredeld heeft met Yorkshire's.

Geleidelijk ontwikkelde zich dus uit het wilde ras de blankhuidige, minder behaarde, tamme varkens, die reeds kleiner kop vertoonen, langer lichaam en kleiner tanden. Intusschen hadden de Chinezen uit het Indische wilde zwijn een tamme vorm verkregen die de Europeesche verre overtrof in vroegrijpheid. De huid is dunner, de romp langer en cilindervormig, de rug is breed evenals het rechte kruis, de borst breed en diep, de pooten zeer klein met zware dijnen, de huid is slechts zeer dun behaard. Het temperament is zeer rustig, ja uiterst traag. Het Chineesche varken bezat dus reeds voor eeuwen tal van nuttige mesteigenschappen. Slechts blijft het dier evenals zijn wilde voorvader zeer klein, werd het in tamme staat weinig vruchtbaar, terwijl het slecht bestand tegen koude was.

De Engelsche fokkers die de wereld reeds verbaasd hadden doen staan met hun producten der paardenfokkerij en rundveeteelt, legden zich toe op kruising der Europeesche tamme varkens met dit Chineesche zwijn en zij verkregen de prachtigste nutrassen die men zich denken kan en aan wier spits zonder twijfel de Yorkshire varkens genoemd mogen worden. Dit Yorkshire ras bracht gedurende zijn zegetocht door de geheele beschaafde wereld het oude Chineesche bloed in bijna alle bekende heden-daagsche rassen. De eigenschappen aan dit bloed verbonden, vermengden zich meer of minder gelukkig en in grootere of kleinere mate met het Europeesche bloed.

In het algemeen kan gezegd worden dat de hoogststaande nutrassen veel Chineesch bloed bezitten. Dat dit geheel zonder

Foto Goedeljee & Lohman.

DE GELUKKIGE MOEDER MET HARE KINDEREN.

slechte gevolgen geweest is kan niet gezegd worden. Het is toch meer dan waarschijnlijk dat de tegenwoordige varkens aan dat Oostelijk bloed moeten wijten de talrijke besmettelijke ziekten welke jaarlijks duizenden offers eischen. Ook de verpleging die hier en daar zeer slecht is door onvoldoende of overdreven zindelijkheid heeft de rassen verzwakt maar ook het Chineseche bloed zal hier wat meespreken. Familieteelt heeft vooral op meer afgelegen fokkerijen en bij achterlijke eigenaars enorm veel kwaad gedaan. Slechte hokken met groote, nooit weggeruimde hoeveelheden mest oefenden een slechten invloed uit op het weerstandsvermogen, in andere meer moderne stallen vooral in Duitschland ging men over in een ander uiterste en fokte men varkens tusschen ijzer en cement waardoor gevaarlijke longziekten ontstonden door de koude (Cementseuche, Brustseuche enz. enz.).

Maar zonder twijfel zal het bloed ook gewicht in den schaal leggen. De oude landrassen die het minste Yorkshire- en daardoor Chineseche bloed bezitten zijn nog steeds het meest weerstandskrachtig tegen koude, gebrek en besmettelijke ziekten. Zij zijn ook nog het meest vruchtbaar. Hier en daar heeft men nu proefsgewijze of in het groot getracht het oude Europeesche (Keltische) bloed te doen zegevieren door of weer uit te gaan van de oude landrassen of ook wel, ofschoon nog sporadisch de hedendaagsche rassen weer te kruisen met het oorspronkelijke wilde zwijn.

Deze laatste proeven zijn om velerlei redenen van belang. Ten eerste is het niet uitgesloten dat men bij stelselmatige goede teeltkeuze wat nuttigs fokt en verder leveren deze fokproducten in ieder geval tal van interessante bijzonderheden voor de wetenschap.

Zoo is o.a. zeer interessant dat het wilde varken vijf lendenwervels bezit terwijl het tamme er zes vertoont, een feit waarom zelfs enkele onderzoekers de zuivere afstamming der landrassen van het wilde zwijn betwijfelen. Overigens komt het echter onder tamme varkens ook voor dat men vijf van die wervels telt.

Bij kruising met het wilde zwijn kan het dus waarde hebben dit feit in de afstammelingen te onderzoeken.

En zoo zijn er vele eigenschappen, van bouw, kleur en groei waarvan het onderzoek zijn nut kan hebben.

Toen dan ook voor eenige jaren in Wijhe een boer het geluk had twee van zijn zeugen toevalligerwijze bevrucht te krijgen door een rondzwervenden wilden beer, waren er tal van nieuwsgierigen die de biggen, door deze zeugen geworpen, tegen hooge prijs opkochten. Het bleek velen proefnemers reeds aanstonds dat het vleesch dezer halfbloeds belangrijk smakelijker was dan het gewone varkensvleesch, daar het veel geleek op dat van het wilde zwijn, dat een ware lekkernij is.

Door de Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen werden ook een paar dezer biggen aangekocht en werd er mede doorgefokt. De directeur dier school, den heer Broekema, is het toevertrouwd betreffende deze fokkerij tal van wetenswaardigheden te ontdekken en te verzamelen en te zijner tijd zullen daarvan wel publicaties het licht zijn.

Door het landgoed Johanna-Hoeve te Oosterbeek werd nu voor eenigen tijd een wilde zeug aangekocht met een paar van haar wilde biggen. Deze dieren vertoonen alle het echte type van het Europeesche wilde zwijn, dat geheel zwart van kleur is. Er komen vele grijze en bonte wilde varkens voor in de wildparken, doch deze ziet men niet gaarne, zij gaan door voor niet-zuivere wilde varkens. Bovengenoemde zeug die in een ruime loop temidden van jong dennenbosch wordt gehouden, is reeds vrij tam geworden, echter zal ze nog geen vreemden in haar hok toelaten. De man met de bekende blauwe kiel, die haar dagelijks het voer komt brengen kent ze echter goed en ze laat zich door hem streelen en eenigszins geleiden, waardoor het de fotografen mogelijk was haar te kijken.

Men liet haar nu dekken door een tammen beer, een zeer mooi exemplaar van het veredelde Deutsche landras en op de eerste foto zien wij haar een paar dagen voor de „blijde gebeurtenis”. Begin Juni n.l. wierp zij elf zeer stevige en vlugge biggen, die dus als vader een tam varken hebben en door een wilde moeder ter wereld zijn gebracht en gezoogd worden.

Eigenaardig is het dat deze jonge dieren zoo oneindig veel vlugger zijn dan hun tamme soortgenooten op dien leeftijd. Uiterlijk hebben zij veel weg van den vader maar dat wordt wel anders. Reeds vertoonen zich bruine strepen en zwarte vlekken in hunne haren. Ook de biggen der wilde varkens zijn eerst lichter van kleur en worden geleidelijk gestreept en later zwart. Het is dus nog zeer goed mogelijk dat ze meer op hun moeder gaan gelijken. Tusschen deze elf halfbloeds vertoonen zich reeds nu belangrijke verschillen en de selectie zal nog verre van gemakkelijk zijn.

De zoon en de dochter uit het vorige huwelijk met den wilden beer in het wildpark zijn ook reeds bijna voor de teelt geschikt en de proef kan dus in het groot worden voortgezet. Enkele groote fokkers verzekerden zich reeds van het bezit van eenige der halfbloed biggen, er zullen dus hier te lande talrijke proeven genomen worden. Moge het resultaat voor wetenschap en cultuur vruchten afwerpen! Het geldt hier een vraagstuk waarvan de oplossing een zeer groot nut kan stichten. De verwachtingen behoeven echter niet te hoog gespannen te zijn, het is lang niet zeker of men hier werkelijk iets bereikt, maar tijdens de proeven bleken nu reeds tal van leerzame feiten.

P. B.

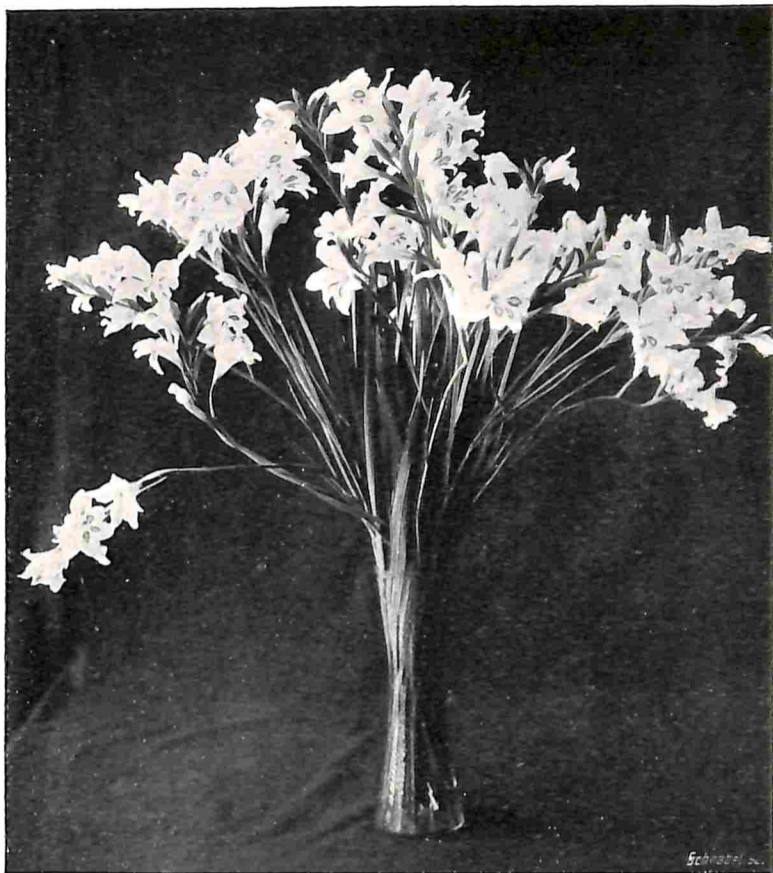

Foto C. Steenbergh.

GLADIOLUS NANUS „BLOSSOM BRIDE”.

ALS BIJZONDER GESCHIKT VOOR BLOEMWERK INGEZONDEN
OP DE KEURING DER NED. MAATSCHAPPIJ VOOR TUINBOUW
EN PLANTKUNDE VAN 21 MEI L.L.

VROEG BLOEIENDE GLADIOLUS.

DE liefhebberij voor *Gladiolus* is in de laatste jaren bijzonder toegenomen. Over de geheele wereld worden zij in grooten getale gezocht en het gevolg daarvan is, dat de handel er in bijzonder levendig is, zoo levendig zelfs, dat die een enkele maal wel eens aan windhandel doet denken.

Verleden jaar toch deed in al de nieuwsbladen het bericht de ronde, dat een handvol knollen van een bijzonder mooie, nieuwe *Gladiolus* voor twintig duizend gulden was verkocht en wij betwijfelen het sterk of een dergelijke handel voor de liefhebberij wel bevordelijk mag geacht worden.

Het zijn in het bijzonder de z.g.n. laatbloeienden, verscheidenheden van *Gladiolus gandavensis*, *Gl. Lemoinei* en *Gl. nanceianus*, die zich in deze bijzondere voorliefde van het publiek mogen verheugen.

Minder bekend wellicht, doch daarom zeker niet minder mooi zijn de vroegbloeiende *Gladiolus*, voornamelijk verscheidenheden van *Gladiolus nanus* en *Gl. cardinalis*. Het is waar, haar bloemen zijn niet zoo groot en sprekend van kleur als die der voorgaanden, doch zij bloeien aanmerkelijk vroeger en de fijne tint der bloemen maakt een bijzonder lieven indruk.

Door den heer G. L. Wittig, bloemist te Laren, waren op de laatste keuring der Ned. Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde eenige vazen met afgesneden bloemen dezer *Gladiolus* tentoongesteld, die uitnemend haar waarde als snijbloem deden uitkomen. Een der allermooiste tentoongestelde verscheidenheden stond onder den naam *Blossom Bride* 1), de bloemen waren fijn rose-wit, met licht purper omrande, lichtgeel getinte veeren op de drie onderste bloemdek bladeren. Vooral de kleurschakeering tusschen de tekening op deze bladeren en haar grondkleur, maakt deze *Gladiolus* zoo bijzonder aantrekkelijk.

Andere mooie verscheidenheden zijn: *Koningin Wilhelmina*, zacht roze-wit met mooie karmijn omrande, zwavelgele vlekken; *Red. Prince*, oranje rood met bijzonder kleine vlekken en *Ackermann*, oranje zalmkleurig met witte, breedgerande vlekken.

De vroegbloeiende *Gladiolus* moeten in het najaar geplant worden, men zet ze ongeveer 10 cM. uit elkander en even zoo diep en dekt ze behoorlijk voor het intreden van de vorst. Zij bloeien einde Juni of begin Juli.

In potten gekweekt en langzaam in bloei getrokken, zullen zij steeds in Mei bloeien.

E. TH. W.

1) Wij vonden geen vrijheid om de naam, waaronder deze bloemen waren ingezonden, te veranderen, doch meenen, dat de juiste naam *Blushing Bride* is.

E. TH. W.

HET KORENMETERSHUISJE TE AMSTERDAM.

WEINIG Amsterdamsche gebouwen, hoe belangrijk ook uit historisch of architectonisch oogpunt, kunnen er zich op beroemen „front” te bezitten. De vreemdeling moet hen zoeken, de stadgenoot loopt er zonder aandacht voorbij. Onbewust van eigen belangrijkheid, staan ze te droomen op pleintjes, waar boomtakken hen aan het oog onttrekken, aan brokjes gracht welker smalte zelden uitlokt eens tot de gevels op te zien, in stille straatjes waar hooge moderne gebouwen, ontgroeid aan den tijd der bescheiden huizingen, uit hun verhevenheid op de oude stumperds neerzien en ze in de schaduw stellen.

Behalve de kerkgebouwen, van wie er óók nog genoeg ingebouwd en omsloten staan, uit welke verdekking dan hun toren — als ze er een hebben — hen verlost, is het gemis aan front het gebrek van zeer vele oud-Amsterdamsche befaamde huizen. Wij denken maar aan het Burgerweeshuis, het Oost-Indische Huis, het Prinsenhof, en tal van andere.

Het teekenachtige Korenmetershuisje op de Nieuwezijds Kolk maakt geen uitzondering op dien regel. Als geschoven in een hoek van het onaanzienlijk pleintje, een der beide blinde gevels naar het plein gericht, de hoofdgevels uitzijnde op een paar smalle stegen, waar voor alles aandacht kan zijn behalve voor dit pittoreske gebouwtje, schijnt het daar te staan als getuige à charge van vroede vaderen, voor wie, ook in hun tijd, „het verkeer” ging boven het stadsschoon....

En toch, in vorige eeuwen moet het, in eigen omgeving, beter tot zijn recht gekomen zijn dan thans. Hoe zouden anders in 1577, naar Hooft verhaalt, Helling er zijn mannen bij den aanslag op Amsterdam tot de meening gekomen kunnen zijn, dat zij het stadhuis vóór zich hadden, terwijl zij slechts voor het Korenmetershuisje stonden? Men kent het verhaal. Door dit misverstand verloren de Prinsgezinde Haarlemmers voldoende tijd, om den Amsterdammers gelegenheid te geven zich te herstellen van hun schrik, en, na een kort maar bloedig gevecht, hen de poort uit te drijven.

Nu is het wel waar, dat dit verhaal het vorige Korenmetershuisje betref, in 1558 van de Oude Brug naar hier verplaatst en in 1620 afgebroken en vervangen door hetgeen wij er, na de verbouwing van 1898, nog heden kennen. Maar te rekenen naar den gemeenen bouwtrant der 16de eeuwsche huizen, ook zelfs die in de meer voorname straten van dien tijd, en in aanmerking genomen de niet mindere belangrijkheid van een tak als de graanhandel te Amsterdam in de zeventiende eeuw, mogen

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KORENMETERSHUISJE TE AMSTERDAM.
ACHTERZIJDE.

we veronderstellen dat grootte en gedaante van het Korenmetershuisje van 1577 niet aanmerkelijk zullen afgeweken zijn van dat na 1620.

Een stad met een graanhandel als Amsterdam mocht ook waarlijk wel een flinke en fraaie „zetel” voor de meters en zettters van zijn koren bezitten. Reeds in 't midden van de 15de eeuw begon Amsterdam zijn naam van „korenschuur van Nederland” waard te worden. Zijn korenmarkt — op het Water bij de Oude brug — was de hoofdmarkt der stad; zijn korenkoopers namen den eersten rang in onder de kooplieden en werden slechts door de houtkoopers op zij gestreefd. De Vroedschap deed ook trouwens alles om dien handel te beschermen: door tal van keuren — reeds een van 1481 tegen het opkopen van koren in zee, om den prijs op te jagen — was zij onvermoed in de weer hem de hand boven het hoofd te houden.

„Drie mijlen rontom Amsterdam wast geen koorn”, zegt Commelin van zijn tijd, „in Holland zeer weynig, d' andere omleggende landen als Gelderland, Overyssel, Uytrecht, Zeeland verbouwen dat wel, maar nauwelijks zouden zommige zig met haer eygen koorn kunnen voeden, inzonderheyd by schrale gewassen, maer 't koorn dat in Holland en t' Amsterdam gebruykt word, komt de Rogge uyt Poolen, Pruyzen en Poomeren, ook somtijds uit Lijffland en Sweeden. Ja zelfs by duure tyden uyt Muskovien, die dan aldaar op Eesten, gelyk de Gerst (die men tot Brouwen en Grutten gebruykt) gedroogd word”.

En niet alleen zichzelf spijsde Amsterdam uit haar volle korenschuur, maar ook wanneer zij 't behoefden Engeland, Spanje, Portugal en soms zelfs Sicilië. Zoodat, met hoeveel hoogdravendheid de dichter Montanus den latijnschen lofzang van Hadrianus Junius op Aemstel's grootheid in Dietsche verzen ook vertolkte, de definitie „Amsteldam coreschuur van het Nederlandt”, niet overdreven was. Die verzen waren, op Junius' voorbeeld, gesmeed op de aanvangletters van die stelling en zijn karakteristiek zoowel voor de bloemrijke als de realistische beelden van dien dichttrant:

Alsoo men seyt begoot eertijts een goude reghen
Met rijckdom groot begaeft het Eyland van Rhodes.
Sicilien had den naem van Coren-schuer ghekreghen
Tot der Romeynen baet. My heeft oock een Princes
Eerweerdich God ghestelt en in goet doen floreren.
Lustich ben ick beset van Water. Poelen sacht
Doorstrijcken mijn Landouw. Op palen vast fonderen
Aensietmen het ghebouw van mijn daken gheacht.
Meer is hierom de gront, dan 't ghetimmer van d' husen,
Costelicker oock vermaert: door swaren arrebeit
Op 't houtich fondement, 't is niet om te vergusen,
Rijsen hooch tot de locht oock mijn Kercken gheheyt,
Een wijt beroemde schoot des Zees spoelt aen mijn palen,
Sonder vrees van Neptun soo menich Schip daer stalt,
Comende van 't ghewest, waar uyt Phoebus sijn stralen
Voortbrenght, of daer hij weer vermoeyt ter aerde valt.
Vervol ick oock dees weer met het voedende Coren
Rijclie, dat in mijn Landt nochtans niet wort gesneen:
Voorwaar sijn met dees vloet Gargara 1) noyt vercoren,
Al waer' Momus Rechter, hij soud' nochtans met reen
Noch my gheven de Croon boven Ceres landouwen
Te recht altoos vermaert en door granen gheacht.
Niet 't Africaensche Landt mach eenigh lof behouwen
En was 't noch soo beset met Schueren alst wel placht.
De Coren-schuer ben ick van 't Nederlandt verheven
End' als ick schatten veel opbreng tot 's lants profijt,
Recht soo geef ick ooc uit voetsel tot 's menschen leven
Louter als een Buyck vet, die 't sock 2) verspreyt met vlijt
Aen d'ander Leden al. Hierom met goede reden
Neem ick van 's Keyzers hant op mijn claer hooft de Croon
Door deucht ende voerspoet: Vrou 3) boven alle steden,
Tot een prickel van lof voor mijn prijsers ydoon 4)

Met al die monden die „vast gaepden na Amsteldams voederhant” is het wel een wonder dat de schuer nooit geheel ledig raakte, want, gelijk de evengemelde schrijver herinnert, „hoe duren tijd t' Amsterdam ook zomtjids geweest mag hebben, zo kan men evenwel niet bewijzen, dat aldaar ooyt menschen van Honger gesneuveld zijn, gelijk men wel van verscheyden andere Landen gehoort heeft”; zelfs van landen waar de hoogere temperatuur een merkelyk mindere eetlust placht op te wekken dan de magen der Amsterdammers ondervonden. Immers zoolang er nog brood en vermaak in een land is, voelt zich, volgens Juvenalis, het volk voldaan, wat Vondel weergaf met de woorden:

Het vollek vol bekommeringen
Begeert slechts tweederhande dingen:
Dat 's Brood, tot voedsel van het lijf,
En Schouwspel tot haer tijdverdrijf.

Maar hoezeer zaten ook de vroede vaderen in voortdurenden angst, dat er enige aanleiding zou komen om den aanvoer uit

1) Wellicht bedoelt de dichter hier de stad Gargara, in Phrygië, bekend om hare vruchtbare omstreken. 2) Sock: voedsel. 3) Vrou: lees „heerscheres” 4) Ydoon: bekwame, hier „bevoegde”.

de Oostzee te schaden of te verhinderen! De minste belasting op den uitvoer deed immers den invoer ophouden en de korenbeurs in zwijm vallen en met deze alle andere handelstakken, die in nauw verband met den graanhandel stonden. Voortdurend was dan ook het oog gericht op nieuwe landen van aanvoer, om zoo mogelijk Polen, waar we zoo afhankelijk van waren, te kunnen missen. Zelfs Amerika, de jonge kolonie, wekt die hoop, en niemand minder dan de „prins onzer poëeten” roept in zijn „Zeemagazijn”:

Nieuw Nederlandt bezaeit, belooft ons maght van koren,
Een ander Polen schijnt voor Hollant daer geboren,

en in 1699, een jaar van groote duurte, toen een roggebrood van twaalf pond met „twee en twintig stuivers” moest betaald worden, werd, nadat men eerst de stads-korenpakhuizen aangesproken had, door een partij tarwe uit Barbarije leening in den nood gebracht.

Bij een zoo gewichtig handelsartikel kon het helaas wel niet uitblijven dat menigmaal zwendel en stelselmatige prijsopjaging ten koste van het gemeen, zelfs door groote heeren — „vele onder de burgemeesters en raden waren korenkoopers en was een burgemeester het niet, dan had hij toch doorgaans wel een broeder, zoon of schoonzoon, die korenkooper was”, zegt Ter Gouw, — gedreven werd, maar ook hier staan edele en onbaatzuchtige daden tegenover, zoo b.v. als in het pest- en noodjaar 1623, toen korenkoopers, nadat de markt op het hoogst gestegen was, hunne granen onder den marktprijs verkochten in de eerste plaats aan de „Stad- en Godshuizen”.

Onze gewichtige graanhandel gaf niet alleen aan duizenden brood in den letterlijken zin, maar ook aan vele handen werk. Een keur van 1618 bepaalt, dat voor granen, in de stad komende aan de Excijns-meesters moet betaald worden: voor een last tarwe 12 stuivers; rogge 10 stuivers; garst en mout 8 stuivers en haver 6 stuivers. De vreemde koopman zijn granen onverkocht uit de stad voerende, is van deze lasten vrij, maar heeft dan consent van den Excijns-meester noodig. Alles op boete, daartoe staande volgens de keur van 17 Mei 1618.

Tot het bewerken van deze granen zijn noodig „arbejdsluyden” als: korenmeters, -zeters, -draggers, -storters, ophouders, lichter- of lechtluyden en nog anderen.

De meters, zeters en storters hebben hun vergaderplaats op de Nieuwezijds Kolk, in het korenmetershuisje, een „sierlijk steene vierhoekig gebouw, met zijn Gevels en uyt-sichten aan alle zijden, vrij staande op een kelder, dat geen onhebbelijk gezicht veroorzaakt”. De arbeiders hebben hun verblijfplaats boven, de aanlegsters, „meest vrouwluyden zijnde”, in den kelder. Over allen is een Vader of Opziender gesteld, wien opgedragen is aan te teekenen de Lichters, uyt wat schepen die gelost hebben, met naam van de schipper van 't groote schip: niet alleen om te weten de vier markt-dagen, dat 't goed in de Lichters mag blijven leggen; maar ook om te weten wat uyt yder Lichter gemeeten is, om zulks aan de Excijns-meesters (en des noots zijnde ter Admiraliteyt) bekend te maken, mits genietende van yder Last dat gemeeten is vier penningen, die de Meeters gehouden zijn van de koopluyden voor hem in te vorderen.” Ook moet de Vader of Opziender zorgen dat de koopman door de meters en zeters goed gediend wordt en bij ziekte of overvloed van werk voorzien in de vereischte noodhulpen, die bij loting mogen worden aangenomen.

Korenmeters moesten burgers zijn, binnen de stad woonachtig en beëdigd. Korendragers en meters moesten „ten ijs en brand komen” en met elkander ter begrafenis gaan. Zonder verlof mochten zij niet „van 't Huysken blijven, veel min daar dronken zijn, of drinkgelt op het werk stellen, en, bij (=door) de Overluyden 't Huysken verboden zijnde, met gemak (=vrede) vertrekken”.

De vereischte van nuchterheid zal niet zonder reden gesteld zijn. Niet, dat korenmeters en zeters voor zooveel onmatiger bekend stonden dan andere werklieden en burgers in 't algemeen van die dagen, maar gezien de vele verleidelijke gelegenheden van „de Kolk” en omgeving, in den vorm van even zoovele herbergen en kapelletjes, moet het hier een dankbaar arbeidsveld voor een geheel-onthoudersvereeniging geweest zijn. De Weesperbierkolk, zooals toch eveneens haar naam luidde, was allereerst de woonplaats van tal van „bierbeschooiers” en was ofschoon bier in die dagen als een dagelijksche en allerminst ofschoon bier in die dagen als een dagelijksche en allerminst als sterke drank beschouwd werd, kon toch „d'eene slock den andere byroepen.” Daar was allereerst „'t Oog in 't zeil”, dat vroeger als uithangteeken „de verjaagde Geus” te zien gaf, met dit opschrift:

In 't oog in 't zeil alhier
Verkoopt men goet Weesper bier,

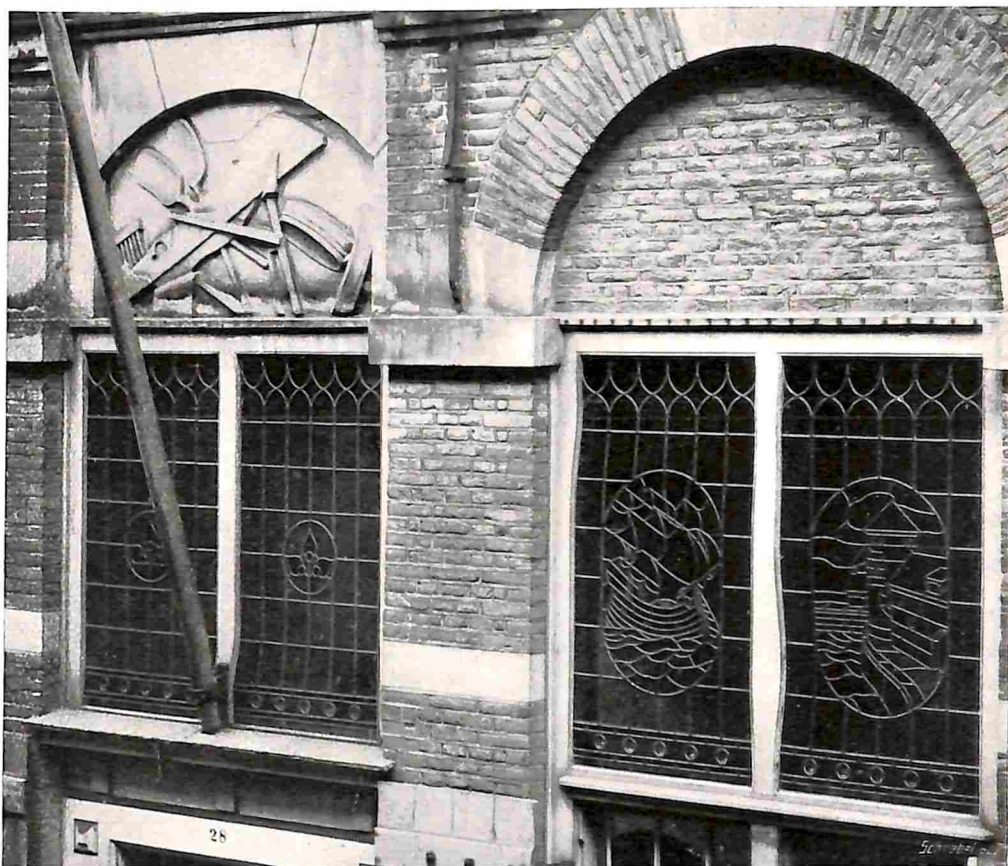

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KORENMETERSHUISJE TE AMSTERDAM.
BOVEN HET RAAM LINKS DE STEEN MET ATTRIBUTEN VAN HET
KORENMETERS- EN ZETTERSBEDRIJF.

en een eindje verder vond men, einde 17^e eeuw, „de Staversche Veerman” met dit onderschrift:

In de Staversche Veerman
Is goet Logijs voor de rijzende man.

een wenk die van velen een „dalenden” man kon maken. Dan had men er nog 't Bourgoensch kruys”, in 't midden der gouden eeuw zijn bestemming verliezend, bewoond door een bekend uitgever van dien tijd, en een drietal concurrente herbergen met de namen „de Dubbeldue (dubbele U?) met de Star”, „de vergulde halve maan en dry starre” en „de wassende maen mette drie starren”, van welke laatste twee men de gevelsteenen nog ter plaatse vinden kan. En had zelfs een van de tappers zijn „spolhuys” niet gedoopt met den naam „de Kooren-dragers” en onder zijn geschilderd bord, zij 't dan in on-samenhangende „verzen”, zijn niet-onsamenhangende bedoeling doen blijken?

Bij Hieronymus Sweers heet dat prachtrijm aldus:

Al voor een ander.

Toen Tromp, dat Leeuwen hert, aan de Brit zijn moed ging koelen,
Zo kan een laf gemoed aan Mom zijn hert hier spoelen.
Dees Mannen, die gij ziet, vermoeit van kooren dragen,
Die eens hier is geweest, die komt weer daadlijk vragen.
Maar ster-oogt niet te veel op 't geen dat gij hier ziet:
Men drinkt van daag voor gelt, en morgen borgt men niet,

waarna nog een paar zinlooze regels volgen. Genoeg, om te doen zien, dat er niet alleen sterke beenen noodig waren om koren te dragen, maar ook om tusschen al de klippen van de Bierkolk door te laveeren.

Nog steeds prijkt het korenmetershuisje, met zijn sierlijk gebeeldhouwde attributen van het korenmeters- en -zetersbedrijf, op de oude plaats. De herbouw van 1898 — waaraan een steenen gedenkbeeld langs de trappen in het gebouwtje herinnert, heeft aan het inwendige zoowel als aan het uiterlijk weinig veranderd.

Ofschoon nog eigendom van de stad Amsterdam, is het sinds 1896 voor een canon van f 25.— per jaar ten gebruike aan de Vereeniging voor den graanhandel afgestaan, zoodat de mannen die men er nog heden als korenmeters kan vinden, onder toezicht van een hoofdman en een boekhouder, geen gemeentewerklieden meer zijn. Enkele oudheden: een paar beschilderde deurpaneelen, schijnbaar 17^e eeuwsch werk, maar duchtig gevernist, een oude lade-kast en vooral een archief van het nutte gild, spreken nog van de tijden van „de corenschuur”.

Ook een bord met namen van overliden uit de laatste jaren, gevat in sierlijk gesneden lijst, trekt de aandacht.

Het Korenmetershuisje, in al zijn stille bescheidenheid, moge in zijn verschoven hoekje nog lang een sieraad van de stad en een getuige uit haar glorie-dagen zijn.

CORN. J. GIMPEL.

Foto C. Steenbergh.

BLOEMENCORSO IN HET VONDELPARK OP WOENSDAG 19 JUNI L.L., TER GELEGENHEID VAN DE AMSTERDAMSCH E LUSTRUMFEESTEN. VERSIERDE AUTO VAN DEN HEER W. GERICKE.

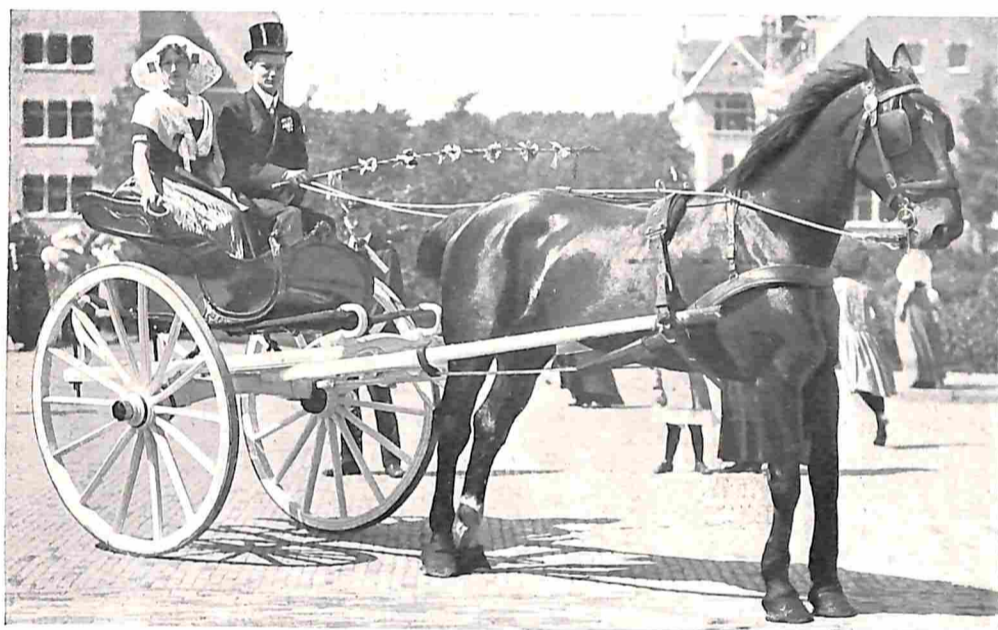

Foto C. Steenbergh.

EEN DER DEELNEMERS AAN HET BLOEMENCORSO. SJEES GEREDEN DOOR DEN HEER CH. M. J. HERCKENRATH MET MEJUFFR. H. WILDE.

Foto C. Steenbergh.

HET BLOEMENCORSO OP WOENSDAG 19 JUNI L.L. VERSIERDE BUGGY GEREDEN DOOR DEN HEER J. G. SALOMONSON MET MEJUFFR. H. K. WERTHEIM.

IMPRESSIES.

MIDDAG.

HOOG aan den hemel vónkend zonnevuur, káatsend tegen al het groene der aarde... De lucht, onmetelijk, als een glinsterend diep-blauwe prachtige lap fluweel, waartegen de blanke wolkjes schuimen, steeds wisselend hun langzaam drijvende gedaante...

Boven mij, als een machtig tempeldak, breidt de waringin zijn loof uit, levende koepel die hier en daar stukjes blauw — heel even maar — open laat door 't donker bijna zwart-groen der blaren...

En als in een kerk waarin door een venster-ruit de zon haar lichtpijlen afschiet en die dan goudspattend léven aan somberheid van steen en bank geven, — zoo strooit ook hier het „Oog van den Dag" het rijke glinsterpoeder kwistig door de bladeropeningen heen en toovert dansende zonnebloemen op het vochtig-donkre schaduwvlak....

De luchtwortels, die zich vastgeankerd hebben in den grond, ze zijn als slanke, edele pilaren met fiere kracht torsend het trotsche dak van hunnen dom.... Enkele, nog niet reikende tot den bodem zweven in de lucht als losgerukt touwwerk van een groot, eenzaam verlaten schip.... Weer andre slieren op de maat van den wind over de aarde met een zacht-ritselend, rhythmisch geschuifel....

In fellen schitterschijn liggen daar in de verte de malsch-groenende en blonde sawa's, de halmen wiegend en wuivend in oneindige golving, oprankend hun stengels uit het spiegellend water waarin de blauwe heerlijkheid flikkert van de wijde luchten. Zachtekens gaat de wind door het boomgeblaarte, fluisterend z'n eeuwige natuurgeheimen.... mysterisch, lieflijk gesuisel.... en droomend blijven de oogen bij het wisselend-ge-speel der zonnesterren op den schaduwdonkeren aardbodem....

CLARITA BOSCH.

FELUA.

Purpren heide; bijgezoem,
Zaamlen zoet van bloem tot bloem;

Hoog in 't blauwe wolkgevaarten,
Waardoor glanzen slaan als vlammen.

Mastbosch, baard' ge eikenstammen,
In week mos zinkt diep je zwaarte.

Over alles 't zonlicht lacht,
Veluwland in zomerpracht.

J. H. DE VEER.